

Complexnummer: 532373

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Aantal complexonderdelen

23

Monumentnummers van complexonderdelen

532374, 532375, 532376, 532377,
532378, 532379, 532380, 532381,
532382, 532383, 532384, 532385,
532386, 532387, 532388, 532389,
532390, 532391, 532392, 532393,
532394, 532395, 532396

Woonplaats

Utrecht

Gemeente

Utrecht

Provincie

Utrecht

Hoofdadres van hoofdobject

Biltsestraatweg 160, 3573 PS Utrecht

Complexomschrijving

Cluster 38. Complexomschrijving.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Complex FORT DE BILT

Inleiding

De Nieuwe Hollandse Waterlinie vormde van 1815 tot februari 1940 de hoofddefensielinie van het Koninkrijk der Nederlanden. De 85 kilometer lange verdedigingslinie, die is gebaseerd op een uitgestrekte waterbarrière en wordt gesteund door militaire versterkingen, strekte zich uit van de Zuiderzee bij Muiden tot aan de Biesbosch bij Werkendam. De breedte varieerde van slechts enkele honderden meters ten oosten van Utrecht, tot 7,5 km en zelfs meer dan 10 km in de Vijfheerenlanden. Dit typisch Hollandse defensiesysteem van inundaties was de verbeterde voortzetting van de eens zo succesvolle (oude) Hollandse Waterlinie, uit 1672. Het concept voor een waterlinie dateert al uit 1589, toen Prins Maurits opdracht kreeg van de Staten van Utrecht en Holland om te onderzoeken hoe

de jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden op een zo efficiënt mogelijke manier kon worden verdedigd. Door een optimaal gebruik van de geografische ruimtelijke en fysieke omstandigheden kon een bijzondere verdedigingslinie worden aangelegd. Daar waar hoog Nederland overgaat in het laag gelegen poldergebied is het tamelijk eenvoudig om land onder water te zetten door inlaat met behulp van sluizen of via het doorsteken van dijken. Als voeding konden vooral dienen de Vecht (zowel vanuit de Zuiderzee als vanuit de Lek), de grote rivieren (m.n. de Neder-Rijn / Lek) en de Linge. Aan het functioneren en de tastbare onderdelen van deze voornamelijk 'papierenen tijger' van waterlinies werd eeuwenlang gesleuteld. Na WOII speelde ook de laatste versie van de Nieuwe Hollandse Waterlinie geen rol van betekenis meer in de hoofddefensie. En in 1951 werden veel onderdelen van de Linie gedeclineerd, waarmee de opheffing van de Linie als zodanig een feit was.

Een verbeterde Waterlinie

De grond- en waterslag voor een verbeterde, (nieuwe) Hollandse Waterlinie werd gelegd in de Franse tijd in 1796/97 door de directeur der Hollandse Fortificatiën C.R.T. Kraijenhoff. In zijn 'Memorie betreffende de eerste of capitale Waterlinie' beschrijft beschreef Kraijenhoff gedetailleerd hoe de (oude) Hollandse Waterlinie er toen voorstond en geeft hij aan hoe deze Linie verbeterd zou moeten worden. Tevens bepleitte hij een oostwaartse verlegging ervan de Linie om de stad Utrecht binnen de Linie te brengen. De stad zou dan, beschermd worden door een aaneenschakeling van 'voorposten'. Dit niet alleen omdat Utrecht een belangrijke garnizoensstad was, maar vooral om te voorkomen dat de vijand de waterhindernis zou kunnen aftappen. De aanbevelingen die hij deed vormden het concept voor wat later de Nieuwe Hollandse Waterlinie zou gaan worden. In 1811 werden de plannen zelfs door Keizer Napoleon goedgekeurd: "La ligne de Naarden à Gorcum doit donc être considérée comme la vraie ligne de l'Empire." Mede vanwege militaire en politieke ontwikkelingen werd het plan toen echter niet verder uitgewerkt. Na het vertrek van de Fransen, bij de aanloop tot het ontstaan van het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden, in het najaar van 1814, diende Kraijenhoff een nota in waarin zijn voorstellen uit 1796 en 1811 waren geactualiseerd. Daarop besloot Koning Willem I in het voorjaar van 1815 tot de aanleg van een nieuwe Waterlinie - toen nog 'Utrechtse Linie' genoemd. De militaire en waterstaatkundige werken voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie zouden het grootste en duurste infrastructurele project worden dat ooit in Nederland is uitgevoerd.

Bouwen aan een perfect systeem

Evenals de 'oude' Hollandse Waterlinie steunde de 'Nieuwe' op uitgebreide - maar nu beter beheersbare - inundaties, waarbij forten en batterijen de inlaatpunten (sluizen) beschermden en de niet te inunderen terreinstroken en andere 'accessen' afsloten door ze onder vuur te kunnen houden. Samen met de waterbouwkundige Jan Blanken Jzn., inspecteur-generaal van Waterstaat, ontwikkelde Kraijenhoff, als inspecteur-generaal der Fortificaties (1814-1826), de 'natte' plannen voor de Nieuwe Waterlinie. Aan majoor-ingenieur Willem Offerhaus werd opdracht gegeven voor de bouw van een fortenkring om Utrecht, dus voor de 'droge' plannen. Van Muiden tot aan Vesting Nieuwersluis werd het tracé van de (oude) Hollandse Waterlinie langs de Vecht aangehouden. Vanaf Nieuwersluis volgde de nieuwe linie de Vecht, tot enkele kilometers ten noorden van Utrecht. Daar moest de linie oostelijk om de stad heen buigen, om vervolgens langs de Vaartse Rijn verder te lopen tot aan de sluizen van Vreeswijk aan de Lek. Ten zuiden hiervan sloot de nieuwe Waterlinie aan op een waterbarrière die al in 1787 was verplaatst naar de Diefdijk en de Linge. Er dienden vijf zogenoemde 'inundatiekommen' te komen met op de accessen permanente verdedigingswerken. Op een zestal cruciale plaatsen werden (vermoedelijk door Blanken uitgevonden en ontworpen) waaierdeursluizen gebouwd. Deze sluizen, die ook tegen hoog water in geopend konden worden, waren ideaal voor militaire inundaties / doeleinden. De inrichting van een optimaal inundatieselsel

en de aanleg van de onmisbare permanente verdedigingswerken duurden, met onderbrekingen, van 1815 tot 1886. Dat de realisatie van de nieuwe Waterlinie zoveel tijd kostte, had alles te maken met de (internationale) politieke en militair-technische ontwikkelingen en de ingrijpende infrastructurele en waterstaatkundige veranderingen gedurende de negentiende eeuw. We kunnen in die eeuw een viertal bouwperiodes onderscheiden. In de eerste fase van 1815-1826 werden de versterkingen rondom Utrecht gerealiseerd. Vervolgens bouwde de Dienst der Fortificatiën van 1841 tot 1864 de torenforten (eigenlijk: forttorens) bij de rivieraccessen, waarna tussen 1867-1872 op vele plaatsen in de Linie verbeteringen plaatsvonden. Ten slotte werden tussen 1871 en 1886 de laatste forten van de Linie gebouwd, alle bestaande uit (gesloten) aardwerken met daarbinnen aard gedekte gebouwen. In de twintigste eeuw veranderden de militaire tactieken drastisch en zijn hiernaast (veld)versterkingen tussen (en op) de forten aangelegd met diverse typen werken van gewapend beton.

Bouwfases in de negentiende eeuw

Gedurende de eerste bouwperiode werd tussen 1816 en 1826 op de kwetsbare accessen rondom Utrecht een vijftal forten gebouwd. De eenvoudige werken bestonden uit aarden omwallingen, die precies in het hart van de te beveiligen weg of kade waren gelegen. De forten werden omgeven door een gracht en op de hoofdwal was de opstelplaats voor het geschut. De vorm en de omvang van de forten werden bepaald door de breedte van het access en de ligging van de inundatiemiddelen. Verder werden op de hoog gelegen - en dus niet te inunderen - Houtense Vlake vier lunetten gebouwd. Deze V-vormige versterkingen werden voorzien van zware bakstenen bekledingsmuren. Ten zuiden van Utrecht bouwde men ter bescherming van enkele inundatiesluizen forten bij Jutphaas, Vreeswijk en - aan de overzijde van de Lek (Neder-Rijn) - tussen Vianen en Culemborg. De volgende bouwperiode diende zich aan nadat Nederland in 1839 België als zelfstandige staat had erkend. Reorganisatie en vernieuwing van het verdedigingsstelsel waren nodig. Koning Willem II besloot tot een geconcentreerde verdediging, met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoofddefensielinie. De vestingen en linies aan de landsgrenzen dienden om een eventuele vijandelijke opmars te vertragen, zodat de inundaties van Waterlinie tijdig konden worden gerealiseerd. De tweede actieve bouwperiode van de waterlinie duurde van 1841 tot 1864 en vond plaats ondanks ingrijpende bezuinigingen op defensie (de omvang van het leger werd gehalveerd). Onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt werden op de dijkaccessen langs de rivieren torenforten gebouwd. Onder meer bij de rivieraccessen van Vecht, Lek, Linge en Waal verrezen ronde, bakstenen forttorens. In diezelfde periode kregen diverse kleinere werken van de linie 'bomvrije' gebouwen o.a. in de vorm van vierkante wachthuizen binnen de redoutes. Met de Napoleontische term 'bomvrij' (à l'épreuve de bombe) bedoelde men dat ze bestand waren tegen contemporair geschut. Het waren veelal wachthuizen met zware, gemetselde muren. Enige versterkingen op de dijkaccessen in het Vechtplassengebied die nog uit de Franse tijd dateerden, werden vervangen door eenvoudige forten of redoutes. Vanaf 1853 was de zogenoemde Kringenwet van kracht (overigens opvolger van een eerdere, uit 1814), die bepaalde dat er binnen cirkel van 1000 meter van de forten beperkende bouw- en beplantingsvoorschriften golden i.v.m. een vrij schootsveld. Binnen deze kringen vinden we dan ook soms houten bebouwing. In 1951 werd de Kringenwet opgeschort en in 1963 ingetrokken. Omstreeks 1864 leek de Nieuwe Hollandse Waterlinie min of meer voltooid. Maar ontwikkelingen vóór, tijdens en na de Frans-Duitse oorlog, van 1870, brachten talloze tekortkomingen aan het licht, zowel op bouwkundig en wapen-technisch, als op tactisch gebied. Kolonel Kromhout kreeg de taak de organisatie van de Waterlinie beter te structureren. Er waren veel te weinig bomvrije onderkomens voor manschappen en bomvrije magazijnen voor munitie. Bovendien bleken de zware muren van de hoge forttorens lang niet zo 'bomvrij' als ze heetten te zijn. Maar ook de nieuwe en de verbeterde 'bomvrije' forten bleken kort na oplevering alweer verouderd. In de daaropvolgende jaren werden de kwetsbare

torens daarom beveiligd. Om de torens tegen directe treffers te beschermen, werd een zogenoemde 'contrescarp' aangebracht, een halfgrond gaande anaarding van een dik kleipakket of anders een gemetselde en aangeaarde galerij die los stond van de toren en daar in een ruime halve cirkelvorm omheen lag. Ook veel andere bomvrije wachthuizen kregen een stevige aarden dekking.

De derde bouwperiode (1867- ca. 1872) volgde na de uitvinding van geschut met 'getrokken loop' (ca. 1860). Dit ver dragende en nauwkeuriger geschut maakte duidelijk dat veel werken in de Waterlinie toch zeer kwetsbaar waren. De forten misten dekkingsmogelijkheden voor manschappen en materieel. Er was behoefte aan bomvrije remises voor geschut en bomvrije kazernes voor de manschappen. Bovendien dienden de wallen te worden verzwaaard. Door de toegenomen reikwijdte van de projectielen moesten de steden Naarden en Utrecht, die hierdoor in de frontlinie kwamen te liggen, op grotere afstand worden verdedigd. Daarom werden vooruitgeschoven posten aangelegd. Het centraal gelegen Utrecht was al een kruispunt van wegen, maar werd sinds de jaren '60 ook een knooppunt van een nieuwe vorm van infrastructuur: de spoorwegen. De ring van zes oudere forten die Utrecht beschermde, lag ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad. Daarom is verder oostwaarts van de Domstad een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd. Verder vonden langs de Lek waterstaatkundige verbeteringen plaats voor eventuele inundaties rond Utrecht: zo kwam er een nieuwe inlaatsluis bij Wijk bij Duurstede en vonden er inlaatverbeteringen plaats bij vanaf Fort Honswijk. Begin jaren '70 realiseerde de regering zich dat het Nederlandse defensieapparaat de voorgaande drie decennia sterk onder de bezuinigingen had geleden. Daarom diende de Minister van Oorlog de zogenoemde Vestingwet (1874) in. Deze kende onder meer prioriteit toe aan de verbetering en vernieuwing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als hoeksteen van de Nederlandse verdediging. In acht jaar dienden nieuwe werkzaamheden voor de hoofdverdedigingslinie te worden verwezenlijkt. Daarmee ging men de vierde bouwperiode (ca. 1871-1886) in, die in feite een voortzetting was van de derde, maar op andere gronden. De Waterlinie was nog maar amper ingericht volgens de laatste eisen van grote defensieve kracht, of in 1885 werd de brisantgranaat ingevoerd. Tegen dit explosieve projectiel was geen fort bestand. L'histoire se répète: op slag waren de forten van de gemoderniseerde Waterlinie opnieuw verouderd en dus onbetrouwbaar. Tevens bleken de forten niet meer geschikt als opstellingsplaats voor vestinggeschut. De geschiedenis van de vestingbouw leert dat de ontwikkelingen van de verdedigingsmethoden voortdurend achterlopen op die van de aanvalswapens. Om trefkans te verkleinen, moesten manschappen en geschut voortaan dan ook worden gespreid in het linielandschap. Forten vervulden intussen nog wel een rol als stormvrij infanteriesteunpunt. Sindsdien speelde 'maskering' (camouflage) door beplantingen op en bij de forten een rol. In deze periode werden op veel forten, behalve fortwachterswoningen, ook houten genie- en artillerieloodsen gebouwd om het materieel in vreedstijd vochtvrij te stallen. Ondertussen vond toch op grote schaal nieuwbouw plaats in de Waterlinie. Van noord tot zuid verrezen nieuwe forten en batterijen in de Linie om een aaneengesloten 'snoer' van steunpunten op bepaalde afstand van elkaar te realiseren. Daarna kwam de fortenbouw tot stilstand. Het nut en de kracht van de geld verslindende en snel verouderende forten van de Waterlinie stonden aan het eind van de negentiende eeuw ter discussie. Het accent van de landsverdediging werd van de zogenaamde 'dode weermiddelen' verlegd naar 'levende defensie', met mobiele strijdkrachten die verspreid in de Linie in en vanuit veldversterkingen zouden moeten opereren om een (storm)aanval met de nieuwste wapens te weerstaan. Hiernaast moest echter ook rekening worden gehouden met een aantal waterstaatkundige veranderingen: de aanleg van het Merwedekanaal, rond 1890, was wel de belangrijkste. Het zorgde voor een belangrijke wijziging in het inundatiesysteem.

Ontwikkelingen vóór en in WO I, het Interbellum en WO II

Kort voor en in de eerste jaren van de 20ste eeuw zijn op meerdere plaatsen gemetselde en later ook betonnen onderkomens en opstellingsplaatsen voor geschut tot stand gebracht, waarbij met name experimenten met gewapend beton interessante resultaten gaven. Tijdens de mobilisatie van de Eerste Wereldoorlog werden (veld)versterkingen voor artillerie, infanterie en munitieopslag aangelegd, waarbij met name de gewapend betonnen Schuilplaatsen Type 1918 /I en /II in flinke aantallen tot stand kwamen en karakteristiek zijn. In het Interbellum zijn onder meer zware betonnen werken gebouwd volgens het zogenoemde 'Voorschrift Inrichten Stellingen, no. 77', uit 1928. 'VIS-kazematten' komen op meerdere plaatsen voor bij (nieuwe) accessen. In de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog kwamen, naast honderden Groepsschuilplaatsen Type P, talrijke Gietstalen Koepelkazematten Type G gebouwd. Verder bepaalden onder meer loopgravenstelsels, 'groepsnesten', prikkeldraadversperringen, gevechtswagenversperringen (tankhindernissen) en tankgrachten het gezicht van de 'jongste' Waterlinie. Op en bij de forten verschenen de moderne golfplaten Nissen-hutten en Romney-loodsen voor diverse doeleinden. En last but not least: in en rond de jaren '30 zijn op diverse plaatsen toevoegingen, veranderingen en verbeteringen aan het inundatiesysteem tot stand gebracht. Zelfs het Noordzeekanaal ging een rol spelen in het netwerk van aanvoerwegen en water was in die tijd dan ook nog lang niet afgeschreven als weermiddel. De Nieuwe Hollandse Waterlinie verloor zijn militaire functie formeel in 1963, maar als grootschalig complex van infrastructurele waarden en als biotoop en bleef de Linie tot op heden van nationaal belang. 38 COMPLEX FORT DE BILT

Inleiding Chris

38 COMPLEX FORT DE BILT

Inleiding Complex

FORT DE BILT, of Fort op de Biltstraat, werd gebouwd in de jaren 1816-1819, en het kwam te liggen in de as van de Biltsestraatweg, van oudsher de voornaamste uitvalsweg aan de oostzijde van de stad Utrecht. De weg werd (na tot 1848 door het fort te hebben gelopen) langs de zuidzijde van de gracht om het fort omgeleid; langs de noordzijde kwam niet veel meer dan een onderhoudspad te liggen. Het fort werd aangelegd als een vrijwel symmetrisch gespiegeld, gebastioneerd, aarden werk met een apart omgracht, eveneens aarden reduit aan de keelzijde. Van de eerste fortenkring rond Utrecht (1816-1824) was Fort de Bilt het eerste verdedigingswerk dat gereedkwam en het was tevens de belangrijkste schakel in deze keten. Het fort functioneerde als afsluiting van het acces van de straatweg De Bilt-Utrecht. Een sterk verdedigingswerk was hier van wezenlijk belang, want indien deze weg door vijandelijke troepen benut zou worden, zouden andere forten in de keelzijde bedreigd kunnen worden. Het fort is in de 19de en 20ste eeuw een aantal malen verbeterd en aangepast. Zo werden vanaf 1850 een wachthuis (op de reduit), een bomvrije kazerne, remises en schuilplaatsen geplaatst, waarna in een latere periode enkele schietbanen op het noordelijk deel zijn aangelegd. De belangrijkste ingreep vond echter plaats omstreeks 1930, toen de vanuit het oostnoordoosten recht op het fort toelopende straatweg werd verbreed en opnieuw dwars door het werk werd getrokken. Hierbij moesten de reduit en het wachthuis het veld ruimen, terwijl de langgerekte, centraal gelegen kazerne haaks werd doorsneden en uit twee afzonderlijke, kleinere delen ging bestaan. Deze beide delen zijn nog op het fort aanwezig. Ongeveer tegelijk zijn toen als onderdelen van een gedeconcentreerde verdediging enkele betonnen kazematten aangelegd ter verdediging van het acces Biltsestraatweg. In de directe nabijheid van het werk kwam een rotonde met gescheiden stromen voor snel- en langzaam verkeer tot stand - de zgn. Berekuil. In de volgende decennia vonden nieuwe aanpassingen plaats, waarbij Fort De Bilt in beheer en gebruik van het Departement van Defensie bleef. Met name op het noordelijk gedeelte, dat sinds 1997 in handen is van gemeente

Utrecht, hebben in het relatief recente verleden restauraties plaatsgevonden. In het noordelijk deel van het fort bevinden zich nog steeds (maar niet meer in gebruik zijnde) schietbanen. Het noordelijk deel is als uitvloeisel van fusillades in de Tweede Wereldoorlog ingericht als 'vredescentrum' en biedt ruimte aan 'vredeseducatie' voor scholieren. Ook is hier als herinnering aan de Duitse executies een monument aangebracht. Het zuidelijk gedeelte is nog in gebruik als kazerne van de Koninklijke Marechaussee, die een groot deel van de oude bebouwing liet vervangen door moderne(re) - deels van omstreeks 1980 daterende - onderkomens voor personeel. Toch zijn nog meerdere vooroorlogse bouwwerken - al dan niet gewijzigd - aanwezig.

Ligging en relatie

Fort De Bilt ligt ten oosten van Utrecht. Tezamen met de forten (van noord naar zuid gelegen) De Gagel (1819-1821), Blauwkapel (1817-1818), Vossegat (1817-1819) en de Vier Lunetten (1819-1826) maakte het deel uit van de linie versterkingen uit de eerste bouwperiode van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, bij de kwetsbare accessen rondom Utrecht. Al deze werken dienden om de vele wegen en kaden die aan de noordoostkant van Utrecht door de inundatiezone liepen, zoveel mogelijk af te sluiten en te verdedigen en, als het tegelijk om keerkaden ging, om het doorsteken daarvan te beletten. De forten werden daarom dwars over de weg gelegd. In de Tweede Bouwperiode van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (ca. 1841-1864) zijn deze forten gemoderniseerd en versterkt- ook en vooral voor wat betreft hun controle over accessen. In de derde bouwperiode (ca. 1867-1872) werd een tweede, vooruitgeschoven fortenkring aangelegd, aangezien de oudere ring van forten die Utrecht beschermden ten opzichte van de mogelijke posities van vijandelijk geschut te dicht bij de stad lag. Fort De Bilt werd in die periode, door middel van zogenoemde gedekte gemeenschapswegen - die aan de zijde van de vijand voorzien waren van wallen en een gracht - verbonden met de nabijgelegen forten Blauwkapel, Vossegat en de Lunetten. Hierdoor was het mogelijk manschappen en voorraden tussen de forten te vervoeren. De forten konden elkaar over en weer steunen door flankerend vuur. Een bijzondere relatie bestond ook met de voorwerken aan de Biltsestraatweg bij Griffenstein, die grotendeels bestonden uit aardewerken en kleine betonnen werken.

Omschrijving

Het in totaal (noord + zuid) ongeveer 11 ha beslaande complex FORT DE BILT bestaat in hoofdzaak uit een vijfzijdig, in grondplan vrijwel symmetrisch aardlichaam met een vrijwel rechte keelzijde en met vier van oorsprong hoekige bastions. Het omvatte aan de keelzijde voorheen een op een afzonderlijk eiland gelegen reduit, maar dit is rond 1930 opgeruimd, evenals het centrale deel van de centraal gelegen kazerne. Rond die tijd is het fort in tweeën gedeeld en is de Biltsestraatweg door het fort geleid. Het fort is omgeven door een natte gracht; de rond 1930 dwars door het fort aangelegde weg scheidde de gracht in een noordelijk en een zuidelijk deel, maar deze staan met elkaar in verbinding door middel van duikers. Het werk omvat tegenwoordig onder meer nog enkele aardgedekte bomvrije (kazerne)gebouwen uit het derde / vierde kwart van de 19de eeuw, kazematten uit het interbellum, betonnen groepsschuilplaatsen type P (1939/40), een hulpkazernegebouw, opslagloodsen, een fortwachterswoning, enkele schietbanen, hekwerken en pijlers. Een gedenkteken (1949) herinnert aan de fusillades in de jaren 1940-1945. Direct buiten de natte gracht bevinden zich nog de buitenoevers en (onderdelen van) de omleidingsweg en het onderhoudspad. Mede doordat verschillende wijzigingen van het werk hebben plaatsgevonden, zijn mogelijk nog resten of sporen van eerdere bouwwerken, bruggen of onderdelen van de aanleg, e.d. aanwezig. Het fort en verschillende onderdelen laten de redenen voor de aanleg en enige wijzigingen nog goed zien, hoewel een deel van de aanleg en inrichting aanzienlijk is gewijzigd en gemoderniseerd. Verder laten de relaties met de vroegere inundatiezone en het schootsveld zich aan de oostzijde - ondanks een bebost tussengebied - nog redelijk herkennen.

De bescherming van Fort De Bilt betreft de volgende complexonderdelen:

- FORTAANLEG MET AARDWERKEN WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (RELICTEN VAN OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN, MET HEKWERKEN EN MET VAN VOOR 1960 DATERENDE, GEBOUWDE EN AANGELEGDE ONDERDELEN
- BOMVRIJE KAZERNE B 1
- BOMVRIJE KAZERNE B 2
- DUBBELE REMISE C - BOMVRIJE SCHUILPLAATS E - BOMVRIJE SCHUILPLAATS H - BOMVRIJE SCHUILPLAATS F - BOMVRIJE SCHUILPLAATS G - BOMVRIJ VERBRUIKSMAGAZIJN I - BOMVRIJ VERBRUIKSMAGAZIJN K - VIER V.I.S.-KAZEMATTEN (waaronder nrs. a, b en c) - DRIE GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P - HULPKAZERNE L - BERGLOODS M - FORTWACHERSWONING - SCHIJVENLOODS N - KARABIJNSCHIETBANEN (I-III) - KARABIJNSCHIETBANEN (IV-VII) - MITRAILLEUR- (VIII-X) EN PISTOOLSCHIETBANEN (XI en XII) - HERDENKINGSMONUMENT - INUNDATIEDUIKER 1 - INUNDATIEDUIKER 2 - (INUNDATIE)DUIKER 3

Waardering complex

Het complex FORT DE BILT is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking (20ste eeuw).

Het betreft hier een complex dat in eerste aanleg een voorbeeld is van een fort met aardwerken uit de periode 1816-1819, dat vanaf het midden van de 19de eeuw in fasen is gemoderniseerd en dat wordt gekenmerkt door de sedert omstreeks 1930 er dwars doorheen aangelegde Biltsestraatweg.

* Krijgshistorische en systeemwaarden als onderdeel van een aaneengesloten militaire verdedigingslinie tussen de voormalige Zuiderzee en de Biesbosch. Deze bestond hoofdzakelijk uit een samenhangend systeem van inundatievelden en bijbehorende inundatiemiddelen en van schootsvelden. Dit systeem werd aangevuld met diverse, uit verschillende perioden daterende typen gebouwde of aangelegde (verdedigings)werken die dienden tot of bijdroegen aan afsluiting en verdediging van niet te inunderen terreinen of andere accessen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en in het bijzonder in de directe relatie tot de complexen Blauwkapel, Vossegat en de Lunetten en de voorwerken bij Griffenstein. Met name aan de oostzijde zijn nog relaties met schootsveld en inundatiezone herkenbaar.

* Archeologische waarden vanwege de (mogelijk) in de bodem aanwezige resten en/of sporen van oudere bouwfases, opstelplaatsen voor geschut, loopgraven, aardwerken, waterwerken, versperringen en dergelijke.

- * Het complex is representatief (karakteristiek) omdat het nog steeds de fysieke onderdelen, kenmerken en omgevingskenmerken vertoont die destijds tot bouw en aanpassing aanleiding waren, terwijl bovendien de uit verschillende perioden daterende, maar tamelijk schaars voorkomende schietbanen als representatieve voorbeelden van dergelijke artefacten kunnen gelden.
- * Het complex is redelijk gaaf bewaard omdat qua structuur en fysiek voorkomen diverse hoofdzaken van de toestand in de jaren '80 van de 19de en de jaren '40 van de 20ste eeuw zijn bewaard en nauwelijks zijn gewijzigd.
- * Het complex kent zeldzaamheidswaarden, omdat het een van de weinige forten is die in een latere fase van het bestaan centraal zijn doorsneden door een verkeersinfrastructurele voorziening, namelijk een verkeersweg.

Monumentnummer*: 532374

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8343

Abstede

C

8109

Abstede

C

8647

Abstede

C

7334

Abstede

C

8534

Abstede

C

8646

Abstede

C

8645

Abstede

C

7528

Abstede

C

8648

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Fortaanleg met aardwerken.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTAANLEG MET AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (RELICTEN VAN OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN, MET HEKWERKEN EN MET VAN VOOR 1960 DATERENDE, GEBOUWDE EN AANGELEGDE ONDERDELEN als basale en typerende onderdelen van Fort De Bilt. Forten werden gewoonlijk geconstrueerd op basis van vooraf aangebrachte aardlichamen, die als een fundering fungeerden en wegzakken in (een natte en slappe) bodem moesten voorkomen. Bij de bouw van de forten is,

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

behalve dit gewoonlijk al tactisch 'voorgevormde' aardlichaam - dat op zichzelf reeds een weerbare rol kon vervullen - ook nog een specifieke aanleg gerealiseerd die bedoeld was om de defensieve kracht te vergroten, de veiligheid van de bezetting te waarborgen en intern en extern transport en verkeer te vergemakkelijken. Zo ontstonden er onder meer aarden dekkingen voor verschillende bouwwerken, om ze minder kwetsbaar te maken voor inslagen van vijandelijk vuur, aarden wallen die de bebouwing en open terreinen dekten en de contouren bepaalden en bestrate paden en appelplaatsen. Forten werden gewoonlijk omgeven door een of meer natte of droge grachten om eventuele nadering van de omwalling of het fortterrein door een vijand tot het laatst toe te belemmeren. Forten waren gewoonlijk slechts te bereiken via een of meerdere bruggen of via een smalle landengte. Waar om waterstaatkundige of andere redenen een permanente directe verbinding tussen binnen- en buitengebied bestond, was deze zodanig uitgevoerd dat hij slechts met de grootste moeite te passeren was. Toepassing van zogenoemde ezelsruggen, monniken (bij vestingen) en / of hekwerken was hierbij gebruikelijk. Langs de buitenzijde van de grachten lag vaak een weg die, of pad, dat zowel in de vorm van een gedekte weg (glacis / enveloppe) kon zijn aangelegd, als ook wel gelijk met, of zelfs boven maaiveldniveau. Deze wegen of paden konden verschillende functies hebben, variërend van openbare weg tot onderhoudspad en ook van militaire, gedekte weg tot exclusieve toegangsweg naar het fort. Buiten de natte gracht bevindt zich bovendien vaak een (van oudsher en nog ten dele) met grenspalen als zodanig aangemerkte zone waarover het Ministerie van Oorlog zeggenschap had, de zogenoemde Militaire Landsgrond. Binnen, rond of nabij diverse forten zijn (al dan niet in meerdere fasen aangelegde) moeilijk doordringbare, camouflerende of anderszins functionele vormen van beplanting toegepast, zoals doornhagen, opgaand groen, hakhout en tuinbeplanting. Hiervan kunnen relicten voorkomen, maar ook heeft vaak vervanging, uitbreiding of (sterke) typologische of aanlegwijziging plaatsgevonden.

Fort De Bilt wijkt onder meer af van dit algemene beeld doordat het (voornaamste) te verdedigen acces, de Biltsestraatweg, omstreeks 1930 rechtuit door het fort is geleid, terwijl er in dezelfde tijd ook een extra voorverdediging is aangelegd in de vorm van de Betonnen Werken bij Griffenstein. Dit betekende in de praktijk dat er twee halve fortent ontstonden, met in de frontale wallen in totaal drie kazematten. In meer recente jaren hebben verschillende aanpassingen van het werk plaatsgevonden, waaronder een modernisering van de woon- / kazernefuncties op het zuidelijk deel. Hiertoe zijn na de oorlog enige nieuwe gebouwen en wegen e.d. tot stand gebracht, die voor de bescherming van de aanleg van ondergeschikt belang zijn. Er ligt van oudsher een openbare omleidingsweg aan de zuidzijde rond het fort, die nu is beklinkerd. Twee voormalige toegangsbruggen aan de keelzijde van het fort zijn verwijderd, maar mogelijk zijn hiervan - net als van andere opgeruimde werken - nog resten of sporen op het fort aanwezig.

Omschrijving

FORTAANLEG MET AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (RELICTEN VAN OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN, MET HEKWERKEN EN MET VAN VOOR 1960 DATERENDE, GEBOUWDE EN AANGELEGDE ONDERDELEN van Fort De Bilt, in hoofdzaak bestaande uit een vijfzijdig, in grondplan vrijwel symmetrisch aardlichaam met een vrijwel rechte keelzijde en met vier van oorsprong hoekige bastions. Het omvatte aan de keelzijde voorheen een op een afzonderlijk eiland gelegen reduit, maar dit is rond 1930 opgeruimd, evenals het centrale deel van de centraal gelegen kazerne. Rond die tijd is het fort in tweeën gedeeld en is de Biltsestraatweg, een van de belangrijkste toegangswegen van Utrecht, door het fort geleid. Het fort is omgeven door een natte gracht; de rond 1930 dwars door het fort aangelegde weg scheidde de gracht in een noordelijk en een zuidelijk deel, maar deze staan met elkaar in verbinding door middel van duikers. De aardwerken

omsluiten het fortterrein of terreplein vrijwel geheel, terwijl ook enkele grote bomvrije gebouwen door aardwerken zijn gedekt. De aardwerken van het fort omvatten resten van opstelplaatsen voor geschut binnen de fortgracht, terwijl op verschillende plaatsen (aardgedekte) (betonnen) onderdelen uit de 19de en 20ste eeuw liggen. Het fort / de beide fortdelen worden gedeeltelijk begrensd door hekwerken; dit is met name het geval langs de Biltsestraatweg waar gemetselde penanten met natuurstenen kop en hiertussen lage muurdelen met daarboven ijzeren hekken met spijlen zijn geplaatst. De gracht van Fort De Bilt is nog vrijwel compleet aanwezig en vormt een ruime omkadering van de aanleg van het fort; alleen waar de gracht de Biltsestraatweg kruist zijn duikers aangelegd.

Waardering

De FORTAANLEG MET AARDWERKEN, WAARIN (RESTEN VAN) GESCHUTSOPSTELPLAATSEN, NATTE GRACHT MET BUITENOEVERS EN (RELICTEN VAN OMLEIDINGS- EN ONDERHOUDS-)WEGEN, MET HEKWERKEN EN MET VAN VOOR 1960 DATERENDE, GEBOUWDE EN AANGELEGDE ONDERDELEN van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende meer dan 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw), c. het systeem van 'levende' veldversterking (20ste eeuw).

Het onderdeel is een voorbeeld van een aarden aanleg met wegen- en padenstelsel, aarden dekking voor verschillende functies, gracht, (omleidings)wegen en door middel van grenspalen aangeduide militaire zone uit de periode 1816-1819, dat in latere ontwikkelingsfasen is verbeterd en dat zich in het bijzonder kenmerkt door de erin geïntegreerde civiele (woon)functies.

* Ensemblewaarde en situationele waarden vanwege zijn ligging binnen het systeem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het verschillende fasen in de ontwikkeling van accesverdediging op grote schaal laat zien en in het bijzonder die van de toepassing van aarden dekking en van natte grachten rond forten. Uitzonderlijk is de rond 1930 door het fort geleide verkeersweg De Bilt-Utrecht, waardoor het werk feitelijk uit twee gescheiden, min of meer gelijkwaardige onderdelen bestaat.

* Het onderdeel is redelijk goed bewaard omdat het systeem van bescherming door middel van aarden dekking vrij goed herkenbaar is gebleven en omdat het grondplan en de gehele gracht (in de toestand van omstreeks 1940 grotendeels bewaard zijn gebleven).

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 532375

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8109

Abstede

C

8534

Abstede

C

7528

Abstede

C

8648

Abstede

C

8646

Abstede

C

8343

Abstede

C

7334

Abstede

C

8647

Abstede

C

8645

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38.

Inleiding

BOMVRIJE KAZERNE B 1, als bomvrij onderkomen met voorzieningen voor manschappen en hun materieel en gelegen op de noordelijke helft van het fort, direct bezijden de Biltsestraatweg. Kazerne B 1 maakte tot 1930 deel uit van de in totaal ongeveer vier maal zo grote, centraal gelegen kazerne B, die rond die tijd gedeeltelijk is ontmanteld om de Biltsestraatweg door het fort te leiden. Een kazerne is een verblijfsgebouw voor soldaten en hun uitrusting. Het waren de Fransen die eind 18e, begin 19e eeuw het stelsel invoerden soldaten in kazernes te legeren; kazernes zijn vanaf die tijd deel gaan uitmaken van forten, maar hiernaast zijn er ook vele als afzonderlijke bouwwerken binnen of buiten de bebouwde kommen (steden) tot stand gekomen. De binnen de 19e-eeuwse forten

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

en andere werken gesitueerde kazernesgebouwen waren gewoonlijk als bomvrije onderkomens geconstrueerd, dat wil zeggen dat ze bestand dienden te zijn tegen vijandelijk vuur. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber. Als bouw materiaal werd aanvankelijk metselwerk en later (gewapend) beton toegepast, terwijl als dekking van het dak en de frontzijde(n) bovendien een aanaarding plaatsvond. De niet binnen forten of andere werken gelegen kazernes waren al dan niet speciaal voor die bestemming opgerichte en ingerichte gebouwen met accommodatie voor de (permanente) legering van militairen, vaak ook voorzien van andere militaire faciliteiten, zoals exercitieterreinen.

Omschrijving

BOMVRIJE KAZERNE B 1 (1875-1877 / ca. 1930), opgetrokken in schoon metselwerk en bovenop en aan frontale zijde en flanken voorzien van een zware gronddekking. Alleen de gevel aan de keelzijde is zichtbaar. Ten tijde van de verbreding en het doortrekken van de straatweg door het fort, werd de kazerne in tweeën gedeeld. Het gevolg hiervan is dat Kazerne B 1 en Kazerne B 2 elkaars pendanten zijn; beide meten ca. 30 x 12 m. De zichtbare gevel eindigt ter weerszijden in een schuin aflopende keermuur en omvat een ritmische geleding door een reeks toegangen die geflankeerd zijn door tweezijdig getoogde vensters; alle gevelopeningen gesloten met houten luiken / deuren. Op het dak enige gemetselde rook- en/of luchtverversingskanalen.

Waardering

De BOMVRIJE KAZERNE B 1 van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat van oorsprong dateert van rond 1875, maar dat rond 1930 is aangepast aan nieuwe verkeersinfrastructurele ontwikkelingen door splitsing in een noordelijk en een zuidelijk deel, en dat een voorbeeld is van een aardgedekt, bakstenen, bomvrij bouwwerk dat van oorsprong diende als onderkomen voor manschappen en materieel.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het in verschijningsvorm de kenmerken vertoont die het toenmalige en het rond 1930 gewijzigde, defensieve doel onderstrepen. Het vertegenwoordigt zeldzaamheidswaarden omdat het als voorbeeld kan dienen van een in de laatste operationele / functionele fase van de Nieuwe Hollandse Waterlinie een ingrijpende, reducerende aanpassing heeft ondergaan.

* Het onderdeel is tamelijk goed bewaard omdat het bouwwerk zich - behoudens de wijziging rond 1930 - in vrijwel

de toestand bevindt waarin het rond 1880 verkeerde en omdat nog verschillende authentieke onderdelen en details kent.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 532376

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8343

Abstede

C

8534

Abstede

C

8647

Abstede

C

8648

Abstede

C

7528

Abstede

C

8645

Abstede

C

8646

Abstede

C

7334

Abstede

C

8109

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Bomvrije kazerne B 2.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE KAZERNE B 2, als bomvrij onderkomen met voorzieningen voor manschappen en hun materieel en gelegen op de zuidelijke helft van het fort, direct bezijden de Biltsestraatweg. Kazerne B 2 maakte tot 1930 deel uit van de in totaal ongeveer vier maal zo grote, centraal gelegen kazerne B, die rond die tijd gedeeltelijk is ontmanteld om de Biltsestraatweg door het fort te leiden. Een kazerne is een verblijfsgebouw voor soldaten en hun uitrusting. Het waren de Fransen die eind 18e, begin 19e eeuw het stelsel invoerden soldaten in kazernes te legeren; kazernes

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

zijn vanaf die tijd deel gaan uitmaken van forten, maar hiernaast zijn er ook vele als afzonderlijke bouwwerken binnen of buiten de bebouwde kommen (steden) tot stand gekomen. De binnen de 19e-eeuwse forten en andere werken gesitueerde kazernesgebouwen waren gewoonlijk als bomvrije onderkomens geconstrueerd, dat wil zeggen dat ze bestand dienden te zijn tegen vijandelijk vuur. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber. Als bouw materiaal werd aanvankelijk metersdik metselwerk en later (gewapend) beton toegepast, terwijl als dekking van het dak en de frontzijde(n) bovendien een aanaarding plaatsvond. De niet binnen forten of andere werken gelegen kazernes waren al dan niet speciaal voor die bestemming opgerichte en ingerichte gebouwen met accommodatie voor de (permanente) legering van militairen, vaak ook voorzien van andere militaire faciliteiten, zoals exercitieterreinen.

Omschrijving

BOMVRIJE KAZERNE B 2 (1875-1877 / ca. 1930), opgetrokken in schoon metselwerk en bovenop en aan frontale zijde en flanken voorzien van een zware gronddekking. Alleen de gevel aan de keelzijde is zichtbaar. Ten tijde van de verbreding en het doortrekken van de straatweg door het fort, werd de kazerne in tweeën gedeeld. Het gevolg hiervan is dat Kazerne B 2 en Kazerne B 1 elkaars pendanten zijn; beide meten ca. 30 x 12 m. De zichtbare gevel eindigt ter weerszijden in een schuin aflopende keermuur en omvat een ritmische geleding door een reeks toegangen die geflankeerd zijn door tweezijdig getoogde vensteropeningen, alle openingen gesloten met ijzeren luiken / deuren. Op het dak enige gemetselde rook- en/of luchtversingskanalen.

Waardering

De BOMVRIJE KAZERNE B 2 van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat van oorsprong dateert van rond 1875, maar dat rond 1930 is aangepast aan nieuwe verkeersinfrastructurele ontwikkelingen door splitsing in een noordelijk en een zuidelijk deel, en dat een voorbeeld is van een aardgedekt, bakstenen, bomvrij bouwwerk dat van oorsprong diende als onderkomen voor manschappen en materieel.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het in verschijningsvorm de kenmerken vertoont die het toenmalige en het rond 1930 gewijzigde, defensieve doel onderstrepen. Het vertegenwoordigt zeldzaamheidswaarden omdat het als voorbeeld kan dienen van een in de laatste operationele / functionele fase van de Nieuwe Hollandse Waterlinie een ingrijpende, reducerende aanpassing heeft ondergaan.

* Het onderdeel is tamelijk goed bewaard omdat het bouwwerk zich - behoudens de wijziging rond 1930 - in vrijwel de toestand bevindt waarin het rond 1880 verkeerde en omdat nog verschillende authentieke onderdelen en details kent.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 532377

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8109

Abstede

C

8648

Abstede

C

8534

Abstede

C

8343

Abstede

C

8647

Abstede

C

7334

Abstede

C

7528

Abstede

C

8646

Abstede

C

8645

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Dubbele remise C.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

DUBBELE REMISE C als op het noordoostelijke bastion gelegen aardgedekte, bomvrije bergplaats voor materieel. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

zwaardere uitvoering, was een manier om verdedigingswerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren bepaald aantal inslagen van zwaar kaliber. Remise C ligt achter de wal, centraal op het noordoostelijk bastion met de enige zichtbare gevel aan de keelzijde (westzijde).

Omschrijving

In baksteen opgetrokken DUBBELE REMISE C, daterend van omstreeks 1875 en achter de wal op het noordelijke bastion gelegen. De remise is aan drie zijden en bovenop met aarde gedekt en kent alleen een langgerekte zichtbare gevel aan de keelzijde (west) met ter weerszijden dalende vleugelmuren met vlechtingen. De gevel bevat twee stel dubbele getoogde deuren en rechts een open getoogde schuilnis.

Waardering

DUBBELE REMISE C van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat dateert van omstreeks 1875, namelijk een voorbeeld van een bomvrij gebouw voor opslag van materieel.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een klein bomvrij bouwwerk op een fort uit de beginfase van het laatste kwart van de 19e eeuw.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat kenmerkende onderdelen behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 532378

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8343

Abstede

C

8648

Abstede

C

7528

Abstede

C

8645

Abstede

C

8109

Abstede

C

7334

Abstede

C

8646

Abstede

C

8534

Abstede

C

8647

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Bomvrije schuilplaats E.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE SCHUILPLAATS E, als onderkomen voor manschappen op het noordelijk deel van het fort. De bomvrije schuilplaats E ligt achter de noordelijke flankcourtine van het Fort De Bilt en vormt het pendant van de bomvrije schuilplaats H op het zuidelijke deel van het fort. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber.

Omschrijving

In baksteen opgetrokken, BOMVRIJE SCHUILPLAATS E van Fort De Bilt, daterend van omstreeks 1875 en als relatief langgerekte, licht naar links - richting de wal - gebogen onderkomen voor manschappen en hun materieel. De schuilplaats is aan drie zijden en bovenop met aarde gedekt en kent alleen een korte zichtbare gevel aan de keelzijde (west). Haaks hierop dalende vleugelmuren. Schuilplaats E vormt het pendant van de bomvrije schuilplaats H op het zuidelijke deel van het fort.

Waardering

De BOMVRIJE SCHUILPLAATS E van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat dateert van omstreeks 1875, namelijk een voorbeeld van een bomvrij gebouw als onderkomen voor manschappen en hun materieel.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder als pendant van schuilplaats H op het zuidelijk deel van het fort.
- * Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een klein bomvrij bouwwerk op een fort uit de beginfase van het laatste kwart van de 19e eeuw.
- * Het onderdeel is goed bewaard omdat kenmerkende onderdelen behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 532379

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8645

Abstede

C

7528

Abstede

C

8534

Abstede

C

8109

Abstede

C

8646

Abstede

C

7334

Abstede

C

8647

Abstede

C

8343

Abstede

C

8648

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Bomvrije schuilplaats H.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE SCHUILPLAATS H, als onderkomen voor manschappen op het zuidelijk deel van het fort. De bomvrije schuilplaats H ligt achter de zuidelijke flankcourtine van het Fort De Bilt en vormt het pendant van de bomvrije schuilplaats E op het noordelijke deel van het fort. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber.

Omschrijving

In baksteen opgetrokken, BOMVRIJE SCHUILPLAATS H van Fort De Bilt, daterend van omstreeks 1875 en als relatief langgerekte, licht naar rechts - richting de wal - gebogen onderkomen voor manschappen en hun materieel. De schuilplaats is aan drie zijden en bovenop met aarde gedekt en kent alleen een korte zichtbare gevel aan de keelzijde (west). Haaks hierop dalende vleugelmuren. Schuilplaats H vormt het pendant van de bomvrije schuilplaats E op het noordelijke deel van het fort.

Waardering

De BOMVRIJE SCHUILPLAATS H van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat dateert van omstreeks 1875, namelijk een voorbeeld van een bomvrij gebouw als onderkomen voor manschappen en hun materieel.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder als pendant van schuilplaats E op het noordelijk deel van het fort.
- * Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een klein bomvrij bouwwerk op een fort uit de beginfase van het laatste kwart van de 19e eeuw.
- * Het onderdeel is goed bewaard omdat kenmerkende onderdelen behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 532380

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8109

Abstede

C

7528

Abstede

C

8534

Abstede

C

8648

Abstede

C

8646

Abstede

C

8645

Abstede

C

8343

Abstede

C

7334

Abstede

C

8647

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Bomvrije schuilplaats F.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE SCHUILPLAATS F, als onderkomen voor manschappen op het noordelijk deel van het fort. De bomvrije schuilplaats F ligt in de frontwal van het noordoostelijke bastion van Fort De Bilt en vormt het pendant van de bomvrije schuilplaats G op het zuidoostelijke bastion. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber.

Omschrijving

In baksteen opgetrokken, BOMVRIJE SCHUILPLAATS F van Fort De Bilt, daterend van omstreeks 1875 en bestaande uit een in de frontale wal van het noordoostelijke bastion gelegen onderkomen voor manschappen en hun materieel. De schuilplaats is aan drie zijden en bovenop met aarde gedekt en kent alleen een korte zichtbare gevel aan de keelzijde (west). Haaks hierop dalende vleugelmuren. Schuilplaats F vormt het pendant van de bomvrije schuilplaats G op het zuidelijke deel van het fort.

Waardering

De BOMVRIJE SCHUILPLAATS F van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat dateert van omstreeks 1875, namelijk een voorbeeld van een bomvrij gebouw als onderkomen voor manschappen en hun materieel.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder als pendant van schuilplaats G op het zuidelijk deel van het fort.

* Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een klein bomvrij bouwwerk op een fort uit de beginfase van het laatste kwart van de 19e eeuw.

* Het onderdeel is goed bewaard omdat kenmerkende onderdelen behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 532381

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8645

Abstede

C

8343

Abstede

C

8648

Abstede

C

8109

Abstede

C

8646

Abstede

C

8534

Abstede

C

8647

Abstede

C

7528

Abstede

C

7334

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Bomvrije schuilplaats G.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJE SCHUILPLAATS G, als onderkomen voor manschappen op het zuidelijk deel van het fort. De bomvrije schuilplaats G ligt in de frontwal van het zuidoostelijke bastion van Fort De Bilt en vormt het pendant van de bomvrije schuilplaats F op het noordoostelijke bastion. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber.

Omschrijving

In baksteen opgetrokken, BOMVRIJE SCHUILPLAATS G van Fort De Bilt, daterend van omstreeks 1875 en bestaande uit een in de frontale wal van het zuidoostelijke bastion gelegen onderkomen voor manschappen en hun materieel. De schuilplaats is aan drie zijden en bovenop met aarde gedekt en kent alleen een korte zichtbare gevel aan de keelzijde (west). Haaks hierop dalende vleugelmuren. Schuilplaats G vormt het pendant van de bomvrije schuilplaats F op het noordelijke deel van het fort.

Waardering

De BOMVRIJE SCHUILPLAATS G van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat dateert van omstreeks 1875, namelijk een voorbeeld van een bomvrij gebouw als onderkomen voor manschappen en hun materieel.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder als pendant van schuilplaats F op het noordelijk deel van het fort.
- * Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een klein bomvrij bouwwerk op een fort uit de beginfase van het laatste kwart van de 19e eeuw.
- * Het onderdeel is goed bewaard omdat kenmerkende onderdelen behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 532382

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8343

Abstede

C

7528

Abstede

C

8645

Abstede

C

8648

Abstede

C

8109

Abstede

C

8534

Abstede

C

8647

Abstede

C

7334

Abstede

C

8646

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Bomvrij verbruiksmagazijn I.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ VERBRUIKSMAGAZIJN I, als munitieopslag op het noordelijk deel van het fort. Het magazijn I ligt in de uiterste noordhoek van de frontwal van het noordoostelijke bastion van Fort De Bilt en vormt het pendant van het verbruiksmagazijn K op het zuidoostelijke bastion. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber.

Omschrijving

In baksteen opgetrokken, BOMVRIJ VERBRUIKSMAGAZIJN I van Fort De Bilt, daterend van omstreeks 1875 en bestaande uit een in het noordelijkst deel van de frontale wal van het noordoostelijke bastion gelegen en ingerichte bergplaats voor munitie. De bergplaats is aan drie zijden en bovenop met aarde gedekt en kent alleen een korte zichtbare gevel aan de keelzijde (west). Haaks hierop dalende vleugelmuren. Verbruiksmagazijn I vormt het pendant van het bomvrije verbruiksmagazijn K op het zuidelijke deel van het fort.

Waardering

Het BOMVRIJ VERBRUIKSMAGAZIJN I van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat dateert van omstreeks 1875, namelijk een voorbeeld van een bomvrij gebouw als bergplaats voor munitie.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder als pendant van verbruiksmagazijn K op het zuidelijk deel van het fort.
- * Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een klein bomvrij bouwwerk op een fort uit de ingang beginfase van het laatste kwart van de 19e eeuw.
- * Het onderdeel is goed bewaard omdat kenmerkende onderdelen behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 532383

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8534

Abstede

C

7334

Abstede

C

8647

Abstede

C

8109

Abstede

C

8645

Abstede

C

8646

Abstede

C

8648

Abstede

C

8343

Abstede

C

7528

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Bomvrij verbruiksmagazijn K.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BOMVRIJ VERBRUIKSMAGAZIJN K, als munitieopslag op het zuidelijk deel van het fort. Het magazijn K ligt in de uiterste zuidhoek van de frontwal van het zuidoostelijke bastion van Fort De Bilt en vormt het pendant van het verbruiksmagazijn I op het noordoostelijke bastion. Met de toename van de draagwijdte van het geschut, de kracht van de inslagen van projectielen en de explosieve kracht van (brisant)granaten werd het steeds moeilijker weerstand te bieden tegen beschietingen. Verzwaring van metselwerk, toepassing van schokabsorberende

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

metselsystemen (onder meer door middel van bogen), flauwe hellingshoeken en gebogen of juist puntige vormen, gebruik van beton - en later van gewapend beton - in steeds zwaardere uitvoering, was een van de manieren om de vestingwerken bestand te houden tegen toenemende aanvalskracht. Bovendien was het aanbrengen van aarddekkingen een goed middel gebleken om de energie te absorberen of te dempen. Dit is de reden waarom vele gemetselde of betonnen werken van een aardlaag of een frontbescherming van zand of aarde zijn voorzien. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber.

Omschrijving

In baksteen opgetrokken, BOMVRIJ VERBRUIKSMAGAZIJN K van Fort De Bilt, daterend van omstreeks 1875 en bestaande uit een in het zuidelijkst deel van de frontale wal van het zuidoostelijke bastion gelegen en ingerichte bergplaats voor munitie. De bergplaats is aan drie zijden en bovenop met aarde gedekt en kent alleen een korte zichtbare gevel aan de keelzijde (west). Haaks hierop dalende vleugelmuren. Verbruiksmagazijn K vormt het pendant van het bomvrije verbruiksmagazijn I op het noordelijke deel van het fort.

Waardering

Het BOMVRIJ VERBRUIKSMAGAZIJN K van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft hier een onderdeel dat dateert van omstreeks 1875, namelijk een voorbeeld van een bomvrij gebouw als bergplaats voor munitie.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder als pendant van verbruiksmagazijn I op het noordelijk deel van het fort.
- * Het onderdeel is representatief omdat het een goed voorbeeld is van een klein bomvrij bouwwerk op een fort uit de ingang beginfase van het laatste kwart van de 19e eeuw.
- * Het onderdeel is goed bewaard omdat kenmerkende onderdelen behouden en herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 532384

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8534

Abstede

C

8343

Abstede

C

7528

Abstede

C

8646

Abstede

C

8647

Abstede

C

8648

Abstede

C

8645

Abstede

C

7334

Abstede

C

8109

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. V.I.S.-Kazematten.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

VIER V.I.S.-KAZEMATTEN (waaronder nrs. a, b en c) als in de jaren '30 van de 20ste eeuw aan het werk toegevoegde zware, gewapend betonnen gevechtsofstellingen. Drie van de vier kazematten op Fort De Bilt liggen aan de oostzijde van het werk in de wal; twee exemplaren (a en c, beide van oorsprong ingericht als mitrailleurkazematten) respectievelijk op het noordoostelijke en het zuidoostelijke bastion en de derde (b, ingericht als kanonkazemat) in het zuidelijke deel van het fort, in de korte courtine, direct naast de Biltsestraatweg. Deze drie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

kazematten dienden ter verdediging van het belangrijke acces van de rond 1930 dwars door het fort getrokken straatweg. De weg werd in plaats van buitenom dwars door het fort geleid, waardoor een vijandelijke strijdmacht bij een (verrassings)aanval snel de stad in kon trekken. In de straatweg was (een nog wel bestaande, in het wegdek opgenomen, maar nu niet meer zichtbare) tankversperring aangebracht, bestaande uit een gewapend betonnen blok waarin schuin rechtopstaande, stalen profielbalken konden worden geplaatst. De vierde V.I.S.-kazemat (d?) ligt in de noordelijke courtinewal tussen de noordoostelijke en noordwestelijke bastions. Deze kazemat bestreek een deel van het noordoostelijke inundatiegebied bij Utrecht. Deze kazemat is in de Tweede Wereldoorlog door de Duitse bezetter onder meer benut als cel en bij fusillades van ca. 140 verzetsstrijders en dit exemplaar wordt daarom ook wel 'dodenbunker' genoemd. Het werk vertegenwoordigt hierdoor speciale herinneringswaarde. Een vijfde kazemat, eveneens uitgerust met mitrailleur, lag in de zuidelijke courtinewal tussen de zuidoostelijke en zuidwestelijke bastions; deze kazemat is na 1945 gesloopt.

Tussen 1928 en 1935 verscheen in een aantal delen het Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77 (V.I.S.). Deze boekwerken zijn ontstaan uit de wens tot standaardisering van de bouw van gewapend betonnen groepsschuilplaatsen en gevechtsofstellingen, waar het tot dan toe aan ontbrak. De voorschriften waren bedoeld voor de bouw van stellingen in oorlogsomstandigheden, door de troepen zelf. Voor vreedstijd zou de genie andere ontwerpen maken. Het V.I.S.-standaardtype kwam vanaf 1928 in ontwikkeling en diende als gevechtsofstelling voor zwaar mitrailleur- of pantserafweergeschut. Omdat het V.I.S. was bedoeld voor onervaren dienstplichtige militairen, waren de ontwerpen van de kazematten zo eenvoudig mogelijk, met rechthoekige vormen. Er werden verschillende bouw mogelijkheden per kazematttype gegeven, die aangepast konden worden aan de (oorlogs- en terrein)omstandigheden waaronder gebouwd moest worden. Ook het weerstandsvermogen kon per bouwwerk verschillen, zijnde W 12-15, W 15-21 of W 21-28. Het eerste boekwerk van het V.I.S. was deel VII, Bouw van zware gewapend betonnen schuilplaatsen. Het gold vanaf de datum van verschijnen als norm voor de gehele Nederlandse krijgsmacht. In tegenstelling tot hetgeen door de titel wordt gesuggereerd, handelt deel VII voornamelijk over gevechtsofstellingen. Slechts twee van de tien voorbeeldontwerpen betreffen schuilplaatsen. De voorschriften uit het V.I.S. waren sterk theoretisch van aard of gebaseerd op kennis en ervaringen uit de buurlanden en de Eerste Wereldoorlog. Er waren vanuit militaire kring dan ook verschillende kritische geluiden te horen, zowel over de gezondheidsrisico's van de manschappen, als in tactisch en technisch opzicht. Pas nadat een aantal V.I.S.-kazematten (in vreedstijd) was gebouwd, kwam er een oefenkazemat tot stand, bedoeld voor de opleiding van bedienend personeel. Dit leidde tot enkele aanpassingen van de reeds gebouwde werken. In de Vesting Holland zijn in totaal ca. 40 V.I.S.-kazematten gebouwd, waarvan 34 stuks aan nieuwe of verbeterde accessen in het Oostfront Vesting Holland.

Omschrijving

VIER V.I.S.-KAZEMATTEN (waaronder nrs. a, b en c), aangelegd tussen 1931 en 1936 en gebouwd ter compensatie van de rechtekking van de weg - het acces Biltsestraatweg. Drie kazematten werden op het fort gebouwd en twee in de wallen van de gedekte gemeenschapswegen; een van deze twee is gesloopt. V.I.S.-kazematten zijn gebouwd van zwaar gewapend beton, omvatten één bouwlaag onder een vlak dak en ze hebben een rechthoekige plattegrond op een verbrede funderingsplaat. De kazematten zijn deels aangeaard. Elke kazemat is gebouwd volgens het Voorschrift Inrichten Stellingen (V.I.S.) no. 77 type V. Aan de zijde van het schietgat voor de mitrailleur hebben de wanden een dikte van tussen de 1.80 m en 2.30 m, aan de bovenzijde is er een dekking van 1.50 meter beton, in beginsel voorzien van een laag aarde. De ingang staat op een haakse gang waaraan twee ruimtes grenzen. De

eerste ruimte was een wachtruimte voor de manschappen en had een periscoop, de tweede een gevechtsruimte voor de mitrailleur of het kanon. Beide ruimtes hebben een schietgat voor geweer in de richting van de gang. Voor de mitrailleur of het kanon is er een schietgat aan de andere zijde. De trechtervormige wanden van deze schietgaten zijn versterkt met een vertanding van spoorstaven. De kazemat in de noordelijke courtinewal is bekend geworden als 'dodenbunker', als gevolg van opsluiting en fusillades van verzetsstrijders tijdens de Tweede Wereldoorlog en dit exemplaar vertegenwoordigt daarom bijzondere herinneringswaarden.

Waardering

De VIER V.I.S.-KAZEMATTEN (waaronder nrs. a, b en c) van Fort De Bilt zijn van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de en 20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw).

Het betreft hier vier onderdelen die dateren uit de jaren '30 van de 20ste eeuw, namelijk voorbeelden in hoofdzaak in standaardvorm uitgevoerde opstelplaatsen van mitrailleurs / respectievelijk een kanon.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdelen van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex. De kazemat in de noordelijke courtinewal vertegenwoordigt bijzondere herinneringswaarden vanwege gebruik als cel en fusilladeplaats in de Tweede Wereldoorlog.
- * De onderdelen zijn representatief omdat ze goede voorbeelden zijn van (deels) in samenhang met elkaar gebouwde en opererende werken op een fort uit de jaren '30 van de 20ste eeuw.
- * De onderdelen zijn tamelijk goed bewaard omdat de werken naar vorm, functie en ligging herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Kazemat (B)

Functie

Monumentnummer*: 532385

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8648

Abstede

C

7528

Abstede

C

8343

Abstede

C

8109

Abstede

C

8645

Abstede

C

8534

Abstede

C

8647

Abstede

C

7334

Abstede

C

8646

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Groepsschuilplaatsen Type P.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

DRIE GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P als 20ste-eeuwse, in serie gebouwde toevoegingen aan de bestaande verdediging. De groepsschuilplaatsen Type P zijn volgens min of meer uniform of standaardontwerp (vooral) in de jaren 1939-1940 op meerdere plaatsen in Nederland gebouwd. Het totaal aantal gebouwde exemplaren bedraagt circa 700, waarvan ongeveer 570 in de Nieuwe Hollandse Waterlinie; het merendeel (ca. 400) hiervan bestaat nog. Het bouwprogramma van de groepsschuilplaatsen Type P was bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog niet

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

afgerond en van een aantal exemplaren is bekend dat ze nooit zijn voltooid. Type P (vanwege de markante vorm ook wel 'de piramide' genoemd) is vermoedelijk het meest bekende type betonnen verdedigingswerk in Nederland. Het type kwam voort uit het zogenoemde VIS 77 (Voorschrift Inrichten Stellingen no. 77) uit 1928 en had onder meer als bestemming deel uit te maken van de verdediging van een aantal bestaande en nieuwe accessen, waaronder vooral (autosnel)wegen. De groepsschuilplaats Type P kwam gewoonlijk tot stand in de directe nabijheid van reeds bestaande of in dezelfde tijd gerealiseerde kazematten, geschutopstellingen, versterkingen of loopgraven. Doordat de loopgraven en andere (aard)werken later vrijwel overal zijn geëffend of gesloopt, liggen de betonnen schuilplaatsen tegenwoordig soms voor een deel beneden het maaiveld. De van oudsher geheel gesloten voorzijde of frontzijde van de groepsschuilplaatsen Type P was in veel gevallen gedekt door aardwerken die deel konden uitmaken van een glacis ter bescherming van de loopgraaf of een gedekte weg. Deze aardwerken zijn thans meestal niet meer aanwezig of nog slechts met moeite herkenbaar, maar met name op forten of in anderszins geaccidenteerd terrein zijn ze soms nog wel aanwezig. Er zijn talrijke exemplaren van het Type P gebouwd in inundeerbare gebieden, waarbij in een aantal gevallen een markante, opnieuw (of blijvend) zichtbare paalfundering is toegepast; bij andere exemplaren is een rondom uitstekende funderingsplaat of ook wel een trog tegen inundatiewater te zien. Er zijn drie exemplaren gebouwd op het Fort De Bilt, waarvan er twee duidelijk herkenbaar zijn op het noordoostelijke bastion; het derde exemplaar ligt in een restant van de gedekte gemeenschapsweg achter het zuidelijk deel van het Fort De Bilt.

Omschrijving

DRIE GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P op Fort De Bilt, waaronder twee aan de zuidkant van het noordoostelijke bastion. Deze schuilplaatsen liggen goed zichtbaar en herkenbaar in het terrein. Een aarddekking deels nog aanwezig. De derde ligt in een restant van de gedekte gemeenschapsweg achter het zuidelijk deel van het Fort De Bilt. Groepsschuilplaatsen Type P zijn één bouwlaag hoog en gewoonlijk uitgevoerd in gewapend beton van ca. 100 tot 180 cm. Dik gietbeton. Ze vormden een granaatvrij, militair onderkomen, dat beschutting kon bieden aan 10-12 manschappen infanterie / artillerie, bij dekkingsklasse W 12-15 of W 21-28. In het Oostfront behoren de meeste tot de zwaarste klasse. De groepsschuilplaatsen Type P zijn gebouwd op een rechthoekig grondplan, bij maten die uiteenlopen van ongeveer 5.50 x 7.20 x 4.70 m tot 6.50 x 8.20 x 4.90 (b x d x h). De zichtbare hoogte boven het maaiveld varieert echter. De beide blinde zijgevels en de keelzijde zijn tot op ongeveer 3.00 m hoogte verticaal uitgevoerd. Daarboven gaan deze gevels met een knik van ongeveer 45 0 naar binnen, om vervolgens over te gaan in een vlakke dekking. Rechts in de keelzijde is op plaatselijk verschillende hoogte boven maaiveld een (later al dan niet dichtgezette), meestal vierkante toegangsopening. De in zijn geheel verticale, gesloten frontzijde weerspiegelt de hoeken van 45 0 en eindigt dus als een 'afgeknotte puntgevel'. In een aantal gevallen zijn in de gevel(s) ijzeren haken of beugels meegegoten die konden dienen ter bevestiging van camouflagemateriaal. Een kenmerkend onderdeel bovenop de schuilplaats type P is de conische, betonnen 'uitlaat', die bestemd was voor toepassing van een periscoop. Deze periscopen zijn in de praktijk echter nooit aangebracht. Het interieur van de groepsschuilplaatsen Type P bestaat uit een korte gang (meestal met een betonnen keermuur of balustrade en gewoonlijk enkele neergaande treden) en een van daaruit naar links gerichte 'sluis' die afgrendelbaar was door een (uit meerdere delen bestaande) zware, stalen deur. Via een tweede, vergelijkbare deur kon rechtsom een achterliggende, vrijwel vierkante ruimte worden bereikt, de echte schuilplaats. De toegang kon vanuit deze ruimte worden gedekt door een schietgat voor een geweer. De stalen deuren zijn echter nooit geplaatst en de ingangen zijn later vaak dichtgezet met baksteen en gepleisterd. De op ruim twee meter boven vloerniveau gelegen plafonds zijn

vlak en rechthoekig. In een aantal gevallen zijn nog interieuronderdelen aanwezig, zoals (resten van) houten banken of een steun voor het handvuurwapen voor de bestrijking van de ingang.

Waardering

De DRIE GROEPSSCHUILPLAATSEN TYPE P binnen Fort De Bilt zijn van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw).

Het betreft hier een of meer onderdelen uit de periode 1939-1940, namelijk betonnen manschappenschuilplaatsen.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en vanwege de onderlinge functionele, functioneel-ruimtelijke en fysieke samenhang met de overige onderdelen binnen het complex Fort De Bilt.

* Een of meer onderdelen zijn representatief (karakteristiek) omdat ze herkenbaar zijn toegevoegd aan het bestaande fortificatiestelsel.

* Alle onderdelen zijn tamelijk gaaf bewaard en minimaal twee laten zich als gebouwde elementen nog goed in het veld en in samenhang met andere elementen van het fort herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bomvrij militair object

Functie

Monumentnummer*: 532386

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8534

Abstede

C

8646

Abstede

C

7334

Abstede

C

7528

Abstede

C

8647

Abstede

C

8645

Abstede

C

8648

Abstede

C

8343

Abstede

C

8109

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Hulpkazerne L.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

De HULPKAZERNE L is een aan de legeringsvoorzieningen van het Fort De Bilt toegevoegd onderkomen voor militairen en hun uitrusting. Het bouwwerk is aan de bestaande gebouwen toegevoegd als compensatie voor het verlies van het middendeel van de oorspronkelijke, centraal gelegen kazerne B. Deze is rond 1930 gedeeltelijk gesloopt en uit twee gescheiden delen gaan bestaan om ruimte te maken voor de Biltsestraatweg. De hulpkazerne is gelegen op de zuidelijke helft van Fort De Bilt. De gevelopeningen zijn voorzien van nieuwe kozijninvulling en dubbel

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

glas; aan de zuidzijde een latere aanbouw.

Een kazerne is een verblijfsgebouw voor soldaten en hun uitrusting. Het waren de Fransen die eind 18e, begin 19e eeuw het stelsel invoerden soldaten in kazernes te legeren; kazernes zijn vanaf die tijd deel gaan uitmaken van forten, maar hiernaast zijn er ook vele als afzonderlijke bouwwerken binnen of buiten de bebouwde kommen (steden) tot stand gekomen. De binnen de 19de-eeuwse forten en andere werken gesitueerde kazernegebouwen waren gewoonlijk als bomvrije onderkomens geconstrueerd, dat wil zeggen dat ze bestand dienden te zijn tegen vijandelijk vuur. Als bouw materiaal werd aanvankelijk metersdik metselwerk en later (gewapend) beton toegepast, terwijl als dekking van het dak en de frontzijde(n) bovendien een aanaarding plaatsvond. In het geval van de hulpkazerne op het Fort De Bilt is in het Interbellum een niet bomvrije toevoeging gedaan om als vervangende legering te dienen na de sloop van een deel van de uit de 19de eeuw daterende, wel bomvrije kazerne. De niet binnen forten of andere werken gelegen kazernes waren al dan niet speciaal voor die bestemming opgerichte en ingerichte gebouwen met accommodatie voor de (permanente) legering van militairen, vaak ook voorzien van andere militaire faciliteiten, zoals exercitieterreinen.

Omschrijving

De HULPKAZERNE L van het Fort de Bilt is een langgerekt, rechthoekig, bakstenen gebouw (ca. 40 x 8 m) onder met gesmoorde pannen belegd zadeldak op de zuidelijke helft van het fort. De lengte van het één bouwlaag en zolder omvattende gebouw ligt parallel met en ruwweg tussen de Kazerne B2 en Bergloods M. Vijf dakkapellen in de beide dakschilden; korte overstekken van het dak, rustend op klossen. Aan de oostzijde een kleine aanbouw als onderkomen voor de wacht. De hulpkazerne dateert van 1930 en laat in hoofdlijnen nog steeds de kenmerken van die tijd zien. In de lange gevels onregelmatig verdeelde gevelopeningen met deuren en vensters. In noordelijke kopgevel op de begane grond twee vensters en in de topgevel een derde; de zuidelijke gevel bevat alleen nog boven de latere aanbouw een venster.

Waardering

De HULPKAZERNE L binnen Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw).

Het betreft hier een niet bomvrij manschappenonderkomen uit het Interbellum, daterend van 1930.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en vanwege de onderlinge functionele, functioneel-ruimtelijke en fysieke samenhang met de overige onderdelen binnen het complex Fort De Bilt.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het herkenbaar is toegevoegd aan het bestaande fort.

* Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat het in hoofdvorm goed is bewaard, maar in detail wijzigingen heeft ondergaan.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 532387

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8109

Abstede

C

8647

Abstede

C

8645

Abstede

C

8646

Abstede

C

8343

Abstede

C

7528

Abstede

C

8534

Abstede

C

7334

Abstede

C

8648

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Bergloods M.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

BERGLOODS M is een omstreeks 1930 als gebouw voor opslag van materieel aan het toen bestaande verdedigingswerk toegevoegd gebouw. Op verschillende plaatsen zijn binnen en buiten fortterreinen in de loop der decennia houten, stenen en metalen ('blikken') loodsen tot stand gekomen om te dienen als (provisorische of permanente) bergruimte, opslag, onderkomen voor mensen of materieel, hospitaal, brandweer, paardenstal, wachthuis, enz. Een groot deel van deze loodsen is inmiddels vergaan, gesloopt of verplaatst, maar andere bestaan

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

nog in situ. Soms gaat het om bijzonder eenvoudige bouwwerkjes van geringe omvang, maar er zijn ook meer complexe en grotere exemplaren. Bergloods M, gelegen op de zuidelijke helft van Fort De Bilt, is uitgevoerd in baksteen, maar sluit functioneel aan bij de in de meeste gevallen in hout gebouwde exemplaren die in de 19de eeuw op forten zijn gebouwd. Het bouwwerk is vermoedelijk aan de bestaande gebouwen toegevoegd als compensatie voor het verlies van het middendeel van de oorspronkelijke, centraal gelegen kazerne B. Deze is rond 1930 gedeeltelijk gesloopt en uit twee gescheiden delen gaan bestaan om ruimte te maken voor de Biltsestraatweg. De gevelopeningen zijn voorzien van nieuwe kozijninvulling en dubbel glas. Uit de gevels opgemetselde, doorlopende dakkapellen in beide dakschilden, vermoedelijk later ingebracht. Op de zolderverdieping zijn de vensters in de zuidgevel dichtgezet. De functie van het gebouw is mogelijk aangepast aan behoeften van de huidige gebruiker. Aan de westzijde is een verbinding gemaakt met een op T-vormige plattegrond gebouwd pand.

Omschrijving

BERGLOODS M van het Fort de Bilt is een langgerekt, rechthoekig, bakstenen gebouw (ca. 40 x 11 m) onder met gesmoorde pannen belegd zadeldak op de zuidelijke helft van het fort. De lengte van het één bouwlaag en zolderverdieping omvattende gebouw ligt parallel met de kazerne B2 en de ten westen hiervan gelegen Hulpkazerne L. De bergloods dateert vermoedelijk van omstreeks 1930 en laat in hoofdlijnen kenmerken van die tijd zien. In de 14, door lisenen herkenbare traveeën van de lange gevels bevinden zich regelmatig verdeelde gevelopeningen met deuren en vensters. In de noordelijke kopgevel op de begane grond vier vensters en drie in de topgevel; de zuidelijke gevel drie vensters en als tweede gevelopening van rechts een toegang.

Waardering

De BERGLOODS M binnen Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw).

Het betreft hier een niet bomvrije opslag voor materieel uit het Interbellum, vermoedelijk van omstreeks 1930.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en vanwege de onderlinge functionele, functioneel-ruimtelijke en fysieke samenhang met de overige onderdelen binnen het complex Fort De Bilt.
- * Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het herkenbaar is toegevoegd aan het bestaande fort.
- * Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat het in hoofdvorm goed is bewaard, maar in detail wijzigingen heeft ondergaan.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 532388

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

7334

Abstede

C

8646

Abstede

C

8645

Abstede

C

8648

Abstede

C

8343

Abstede

C

7528

Abstede

C

8534

Abstede

C

8109

Abstede

C

8647

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Fortwachterswoning.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

FORTWACHTERSWONING op het noordelijke deel van Fort De Bilt, schuin tegenover de ingang aan de Biltsestraatweg. Omdat de meeste forten en andere (buiten de bebouwde kom gelegen) verdedigingswerken - wanneer er geen sprake was van mobilisatie of oefeningen - geen bezetting met militair personeel hadden, was er in veel gevallen een aparte woning of andersoortig onderkomen voor een beheerder of wachter. Soms had een dergelijk(e) woning tevens een andere functie, zoals die van brug- of sluiswachterswoning. Voor wat betreft de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

locatie van een wachterwoning zijn geen duidelijke standaarden; het gebruikte bouwmateriaal varieert, maar bestaat gewoonlijk uit baksteen of hout. Gewoonlijk liggen de woningen aan de keelzijde van de forten, soms erbinnen, soms buiten de gracht. De ligging van deze woning - binnen het fort - niet aan de keelzijde, maar aan de weg - is relatief zeldzaam en komt verder ook voor bij het kleine (eveneens uit twee helften bestaande) Werk aan het Spoel. In het dakschild aan de noordzijde enkele Veluxramen. De fortwachterswoning vervult een rol in de 'vredeseducatie' van het fort en het interieur is hiertoe aangepast.

Omschrijving

FORTWACHTERSWONING op het Fort De Bilt, gelegen aan de noordzijde van Biltsestraatweg. De fortwachterswoning is rond 1930 gebouwd als direct uitvloeisel van het doortrekken van de straatweg door het fort. De woning heeft een rechthoekige plattegrond en bestaat uit één bouwlaag met zolder onder zadeldak en de nok evenwijdig aan de weg. Het dak is gedekt met rood gebakken pannen. De gevels zijn opgetrokken in metselwerk. In de naar de weg gerichte gevel vier gevelopeningen, asymmetrisch geplaatst: links een venster, rechts hiervan toegangsopening met dubbele deuren - deels glas met roeden; rechts hiervan een met het eerste vergelijkbaar venster en geheel rechts een groot venster; alle vensters bovenlicht.

Waardering

De FORTWACHTERSWONING op het noordelijk deel van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde bebouwing, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw).

Het betreft een onderdeel uit het Interbellum, vermoedelijk van omstreeks 1930, namelijk een eenlaagse, bakstenen militaire dienstwoning.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en vanwege de bijzondere ligging langs de doorsnijding van het fort.

* Het onderdeel is representatief omdat het een voorbeeld is van een relatief laat op een verdedigingswerk ingerichte fortwachterswoning.

* Het onderdeel is redelijk gaaf bewaard omdat hoofdvorm, bouwkundige karakteristiek en bouwkundige detaillering intact zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair wachtgebouw

Functie

Monumentnummer*: 532389

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8645

Abstede

C

8343

Abstede

C

8534

Abstede

C

8646

Abstede

C

8109

Abstede

C

7528

Abstede

C

7334

Abstede

C

8647

Abstede

C

8648

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Schijvenloods N.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

SCHIJVENLOODS N is een als bergplaats voor benodigdheden bij de schietbanen tot stand gebracht gebouw. Op verschillende plaatsen zijn binnen en buiten fortterreinen in de loop der decennia houten, stenen en metalen ('blikken') loodsen tot stand gekomen om te dienen als (provisorische of permanente) berggruimte, opslag, onderkomen voor mensen of materieel, hospitaal, brandweer, paardenstal, wachthuis, enz. Een groot deel van deze loodsen is inmiddels vergaan, gesloopt of verplaatst, maar andere bestaan nog in situ. Soms gaat het om bijzonder

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

eenvoudige bouwwerkjes van geringe omvang, maar er zijn ook meer complexe en grotere exemplaren. Op Fort De Bilt zijn vanaf het einde van de 19de eeuw enkele schietbanen aangelegd, waartoe tevens een bergplaats voor het bijbehorend materieel, zoals schietschijven, is ingericht. De schijvenloods ligt in de zuidoosthoek van de noordelijke helft van het fort, dicht bij de Biltsestraatweg. In dakschilden zijn enkele Veluxramen aangebracht.

Omschrijving

SCHIJVENLOODS N van het Fort de Bilt is een rechthoekig, bakstenen gebouw (ca. 12 x 7 m) onder met gesmoorde pannen belegd zadeldak op de noordelijke helft van het fort. De lengte van het één bouwlaag en zolderverdieping omvattende gebouw ligt iets schuin ten opzichte van de Biltsestraatweg. De bergloods dateert vermoedelijk van het einde van de 19de eeuw, toen ook de eerste schietbanen zijn aangelegd. De loods is vier venstertraveeën breed en is op de begane grond voorzien van gevelopeningen met roedeverdeling met dito bovenlichten. In de topgevels vensters. (Vrijwel) nergens in de Nieuwe Hollandse Waterlinie zijn duidelijk herkenbare resten van schietbanen en bijbehoren meer aanwezig en Schijvenloods N op Fort De Bilt vertegenwoordigt daarom - in het bijzonder in samenhang met de schietbanen - zeldzaamheidswaarden.

Waardering

SCHIJVENLOODS N binnen Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (20ste eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (20ste eeuw).

Het betreft hier een niet bomvrije opslag voor materieel behorend bij schietbanen die rond 1900 op het fort zijn ingericht.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het algemeen en vanwege de onderlinge functionele, functioneel-ruimtelijke en fysieke samenhang met de overige onderdelen binnen het complex Fort De Bilt en in het bijzonder met de schietbanen aldaar.
- * Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het herkenbaar is toegevoegd aan het bestaande fort en het vertegenwoordigt zeldzaamheidswaarden vanwege de weinig of niet (meer) herkenbaar voorkomende eenheid van schietbanen en annexe schijvenloods in de Nieuwe Hollandse Waterlinie.
- * Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat het in hoofdvorm goed is geconserveerd.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 532390

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8645

Abstede

C

8648

Abstede

C

8534

Abstede

C

8647

Abstede

C

8646

Abstede

C

8109

Abstede

C

7334

Abstede

C

8343

Abstede

C

7528

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Karabijnschietbanen (I-III).

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

KARABIJNSCHIETBANEN (I-III) als onderdelen van een ensemble van schietbanen op Fort De Bilt. Een paraat leger vergde onder meer een geoefende infanterie en artillerie. Om de paraatheid op peil te brengen en / of te houden zijn op vele plaatsen in het land schietbanen aangelegd. Ze zijn op historische topografische kaarten soms expliciet als zodanig vermeld, onder meer ten noordwesten van Arnhem, bij Amersfoort en op een aantal plaatsen in het duingebied (o.m. bij Bloemendaal). Op deze laatste locatie is zelfs de kogelvanger aangeduid. Een kogelvanger is

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

een muur of een andere voorziening die kogels die het doel niet hebben geraakt of die schietschijven doorboren, opvangt. Kogelpoorten zijn vergelijkbare objecten, maar met een iets afwijkende bestemming: door kogelpoorten - voorzien van gaten - nauwkeurig op rij te plaatsen, konden afzwaaiers worden 'gevangen'. Eén kogelpoort bij het Werk aan het Spoel is bewaard gebleven. De meeste schietbanen zijn op kaart gezet in de vorm van een aantal min of meer evenwijdige stippellijnen en een vierkantje. Schietbanen maken deel uit van terreinen uitgerust met doelen voor oefening in het schieten met vuurwapens. Soms behoorden hier ook onderkomens voor materialen bij, zoals schijvenloodsen voor schietschijven. De schietbanen op het Fort De Bilt en bij het Werk aan het Spoel komen niet voor op de Bonnebladen, 1:25.000. [N.B. Forten zijn als geheime militaire objecten niet of nauwelijks weergegeven op latere (20ste-eeuwse) edities van de Bonnebladen.] De schietbanen op Fort De Bilt zijn nog grotendeels aanwezig en omvatten op het noordelijk deel van het fort onder meer de oudste nog bestaande, maar later gemoderniseerde Karabijnschietbanen (I-III), met enkele kogelpoorten en een kogelvanger aan het noordelijk uiteinde van de baan. De drie banen liggen aan de westzijde van het fort, parallel met de westelijke wal; ze zijn tot na de Tweede Wereldoorlog in gebruik gebleven.

Omschrijving

KARABIJNSCHIETBANEN (I-III) op Fort De Bilt (vermoedelijk daterend van omstreeks 1890), maar in de jaren '30 gemoderniseerd) die onder meer enkele in lineair verband geplaatste kogelpoorten en een kogelvanger op een grasveld omvatten. De lengte van de drie banen bedraagt ongeveer 100 meter, de breedte 15 à 20 meter. De kogelpoorten bestaan uit een serie van zes achter elkaar geplaatste, deels met hout beklede, hoekig uitgevoerde betonnen poorten met trechtersvormige doorgangen, die 'verdwalen' van eventueel verkeerd gerichte of afgezwaaide kogels konden tegengaan. Tevens vormden de poorten als optische illusie bij het oefenen. De vergelijkbaar trechtersvormige kogelvanger vormde het einddoel, waarin de kogels werden opgevangen en gesmoord. Bijzondere betekenis ontleent de schietbaan aan het feit dat er in de directe nabijheid andere banen en een schijvenloods liggen.

Waardering

De KARABIJNSCHIETBANEN (I-III) op Fort De Bilt zijn van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accessen (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw).

Het betreft een schietbaan van omstreeks 1900 die, hoewel later gewijzigd en gemoderniseerd, een onderdeel is van een zeldzaam ensemble van vergelijkbare objecten.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met enkele nabije schietbanen en een schijvenloods.

Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar de voormalige functie laat zien door de aanwezigheid van kogelpoorten en een kogelvanger.

Het onderdeel is tamelijk zeldzaam omdat er weinig vergelijkbare, grotendeels complete inrichtingen uit dezelfde periode in deze vorm en in samenhang met andere militaire werken bewaard zijn gebleven.

Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard en laat zich als gebouwd en aangelegd element nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 532391

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

7334

Abstede

C

8645

Abstede

C

8109

Abstede

C

8534

Abstede

C

8343

Abstede

C

8648

Abstede

C

7528

Abstede

C

8646

Abstede

C

8647

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Karabijnschietbanen (IV-VII).

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

KARABIJNSCHIETBANEN (IV-VII) als onderdelen van een ensemble van schietbanen op Fort De Bilt. Een paraat leger vergde onder meer een geofende infanterie en artillerie. Om de paraatheid op peil te brengen en / of te houden zijn op vele plaatsen in het land schietbanen aangelegd. Ze zijn op historische topografische kaarten soms expliciet als zodanig vermeld, onder meer ten noordwesten van Arnhem, bij Amersfoort en op een aantal plaatsen in het duingebied (o.m. bij Bloemendaal). Op deze laatste locatie is zelfs de kogelvanger aangeduid. Een kogelvanger

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

is een muur of een andere voorziening die kogels die het doel niet hebben geraakt of die schietschijven doorboren, opvangt. Kogelpoorten zijn vergelijkbare objecten, maar met een iets afwijkende bestemming: door kogelpoorten - voorzien van gaten - nauwkeurig op rij te plaatsen, konden afzwaaiers worden 'gevangen'. Eén kogelpoort bij het Werk aan het Spoel is bewaard gebleven. De meeste schietbanen zijn op kaart gezet in de vorm van een aantal min of meer evenwijdige stippellijnen en een vierkantje. Schietbanen maken deel uit van terreinen uitgerust met doelen voor oefening in het schieten met vuurwapens. Soms behoorden hier ook onderkomens voor materialen bij, zoals schijvenloodsen voor schietschijven. De schietbanen op het Fort De Bilt en het Werk aan het Spoel komen niet voor op de zogenoemde Bonnebladen, 1:25.000. [N.B. Forten zijn als geheime militaire objecten niet of nauwelijks weergegeven op latere (20ste-eeuwse) edities van de Bonnebladen.] De schietbanen op Fort De Bilt zijn nog grotendeels aanwezig en omvatten op het noordelijk deel van het fort onder meer de Karabijnschietbanen (IV-VII), met enkele kogelpoorten en een kogelvanger aan het noordoostelijk uiteinde van de baan. De vier banen liggen centraal op het noordelijk gedeelte van het fort, met het uiteinde (de kogelvanger) bij het begin van het noordoostelijk bastion; ze zijn tot na de Tweede Wereldoorlog in gebruik gebleven.

Omschrijving

KARABIJNSCHIETBANEN (IV-VII) op Fort De Bilt uit de jaren '30 van de 20ste eeuw, die onder meer enkele in lineair verband geplaatste kogelpoorten en een kogelvanger op een grasveld omvatten. De lengte van de vier banen bedraagt ongeveer 100 meter, de breedte 15 à 20 meter. De kogelpoorten bestaan uit een serie van zes of zeven, achter elkaar geplaatste, deels met hout beklede, hoekig uitgevoerde betonnen poorten met trechtersvormige doorgangen, die 'verdwalen' van eventueel verkeerd gerichte of afgezwaaide kogels konden tegengaan. Tevens vormden de poorten als optische illusie bij het oefenen. De vergelijkbaar trechtersvormige kogelvanger vormde het einddoel, waarin de kogels werden opgevangen en gesmoord. Bijzondere betekenis ontleent de schietbaan aan het feit dat er in de directe nabijheid andere banen en een schijvenloods liggen.

Waardering

De KARABIJNSCHIETBANEN (IV-VII) op Fort De Bilt zijn van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accessen (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw).

Het betreft een schietbaan van omstreeks de jaren '30 van de 20ste eeuw, die een onderdeel is van een zeldzaam ensemble van vergelijkbare objecten.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met enkele nabijgelegen schietbanen en een schijvenloods.

Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar de voormalige functie laat zien door

de aanwezigheid van kogelpoorten en een kogelvanger.

Het onderdeel is tamelijk zeldzaam omdat er weinig vergelijkbare, grotendeels complete inrichtingen uit dezelfde periode in deze vorm en in samenhang met andere militaire werken bewaard zijn gebleven.

Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard en laat zich als gebouwd en aangelegd element nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 532392

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8648

Abstede

C

8534

Abstede

C

8646

Abstede

C

8109

Abstede

C

8645

Abstede

C

7528

Abstede

C

8647

Abstede

C

7334

Abstede

C

8343

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Mitrailleur- (VIII-X) en Pistoolschietbanen.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

MITRAILLEUR- (VIII-X) EN PISTOOLSCHIETBANEN (XI en XII) als onderdelen van een ensemble van schietbanen op Fort De Bilt. Een paraat leger vergde onder meer een geoefende infanterie en artillerie. Om de paraatheid op peil te brengen en / of te houden zijn op vele plaatsen in het land schietbanen aangelegd. Ze zijn op historische topografische kaarten soms expliciet als zodanig vermeld, onder meer ten noordwesten van Arnhem, bij Amersfoort en op een aantal plaatsen in het duingebied (o.m. bij Bloemendaal). Op deze laatste locatie is zelfs de kogelvanger

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

aangeduid. Een kogelvanger is een muur of een andere voorziening die kogels die het doel niet hebben geraakt of die schietschijven doorboren, opvangt. Kogelpoorten zijn vergelijkbare objecten, maar met een iets afwijkende bestemming: door kogelpoorten - voorzien van gaten - nauwkeurig op rij te plaatsen, konden afzwaaiers worden 'gevangen'. Eén kogelpoort bij het Werk aan het Spoel is bewaard gebleven. De meeste schietbanen zijn op kaart gezet in de vorm van een aantal min of meer evenwijdige stippellijnen en een vierkantje. Schietbanen maken deel uit van terreinen uitgerust met doelen voor oefening in het schieten met vuurwapens. Soms behoorden hier ook onderkomens voor materialen bij, zoals schijvenloodsen voor schietschijven. De schietbanen op het Fort De Bilt en het Werk aan het Spoel komen niet voor op de zogenoemde Bonnebladen, 1:25.000. [N.B. Forten zijn als geheime militaire objecten niet of nauwelijks weergegeven op latere (20ste-eeuwse) edities van de Bonnebladen.] De schietbanen op Fort De Bilt zijn nog grotendeels aanwezig en omvatten op het noordelijk deel van het fort onder meer de aan elkaar grenzende Mitrailleur- en Pistoolschietbanen, met een kogelvanger aan het noordoostelijk uiteinde van de baan. De banen liggen tussen de beide karabijnschietbanen op het noordelijk gedeelte van het fort, met het uiteinde (de kogelvanger) aan de noordoostzijde; ze zijn tot na de Tweede Wereldoorlog in gebruik gebleven, onder meer bij de politie.

Omschrijving

MITRAILLEUR- (VIII-X) EN PISTOOLSCHIETBANEN (XI en XII) op Fort De Bilt uit de jaren '30 van de 20ste eeuw, die onder meer een kogelvanger op een grasveld omvatten. De lengte van de banen bedraagt ongeveer 25 meter, de breedte ongeveer 20 meter. De trechtervormige kogelvanger vormde het einddoel, waarin de kogels werden opgevangen en gesmoord. Bijzondere betekenis ontleent de schietbaan aan het feit dat er in de directe nabijheid andere banen en een schijvenloods liggen.

Waardering

De MITRAILLEUR- (VIII-X) EN PISTOOLSCHIETBANEN (XI en XII) op Fort De Bilt zijn van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accessen (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de en 20ste eeuw).

Het betreft een schietbaan van omstreeks de jaren '30 van de 20ste eeuw, die een onderdeel is van een zeldzaam ensemble van vergelijkbare objecten.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met enkele nabijgelegen schietbanen en een schijvenloods.

Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het duidelijk herkenbaar de voormalige functie laat zien door de aanwezigheid van een kogelvanger.

Het onderdeel is tamelijk zeldzaam omdat er weinig vergelijkbare, grotendeels complete inrichtingen uit dezelfde periode in deze vorm en in samenhang met andere militaire werken bewaard zijn gebleven.

Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard en laat zich als gebouwd en aangelegd element nog goed in het veld herkennen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 532393

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8645

Abstede

C

7528

Abstede

C

8647

Abstede

C

8648

Abstede

C

8534

Abstede

C

8343

Abstede

C

7334

Abstede

C

8646

Abstede

C

8109

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Herdenkingsmonument.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

HERDENKINGSMONUMENT ter nagedachtenis van talrijke in de Tweede Wereldoorlog op het Fort De Bilt geëxecuteerde personen. Het monument bevindt zich iets westelijk van de mitrailleurkazemat in de noordelijke wal, die bekend is als de 'dodenbunker'. Tijdens de Duitse bezetting in de jaren 1940-1945 is Fort De Bilt gebruikt als executieplaats. Er zijn ten minste 140 mensen, voornamelijk afkomstig uit verzetskringen, gefusilleerd. Nadat het fort vanaf 1945 korte tijd had dienst gedaan als gevangenis voor collaborateurs, is er in 1949 een gedenkteken voor

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

de slachtoffers opgericht. Het in wit natuursteen uitgevoerde beeld is ontworpen door de Bilthovense kunstenaar Horst Jungblut. Het beeld staat symbool voor het gezin dat niet meer compleet is. De lauwerkrans in de hand van de vrouw is een teken van rouw.

Omschrijving

HERDENKINGSMONUMENT (1949) in wit natuursteen, ter nagedachtenis aan de verzetsstrijders en andere slachtoffers van de Duitse bezetter die in de Tweede Wereldoorlog op Fort De Bilt zijn geëxecuteerd. Het stelt een vrouw met haar zoontje voor, bij het graf van haar man. De vrouw draagt in haar rechterhand een lauwerkrans. Naast hen een hondje, als symbool van trouw. Op de sokkel een inscriptie met de eerste regels van het Wilhelmus: 'DEN VADERLANDT GHETROUWE BLYF ICK TOT IN DEN DOET'. Plaat met daarin gegraveerd 140 namen van gefusilleerde personen. Het beeld rust op een hoefijzervormige, bakstenen sokkel. Voor het beeld een bloemenperk en in de nabijheid een klokkenstoel met luidklok (inscriptie o.m. MCMLXVII).

Waardering

Het HERDENKINGSMONUMENT op Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische, herinnerings- en ensemblewaarden als na de oorlog aangebracht onderdeel van een in de Tweede Wereldoorlog door de Duitse bezetter onder meer als gevangenis en fusilladeplaats gebruikt fort van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met de nabije fusilladeplaats en de 'dodenbunker'.

Het betreft een gedenkteken met annexe attributen uit 1949, dat is opgericht ter nagedachtenis van ter plaatse door de Duitse bezetter gefusilleerde (voornamelijk) verzetsstrijders.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie

Monumentnummer*: 532394

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

7528

Abstede

C

7334

Abstede

C

8109

Abstede

C

8647

Abstede

C

8343

Abstede

C

8646

Abstede

C

8534

Abstede

C

8645

Abstede

C

8648

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Inundatieduiker.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

INUNDATIEDUIKER 1 ten westen van Fort De Bilt als essentieel onderdeel van het inundatiesysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de gracht van Fort De Bilt in het bijzonder. Het verdedigingssysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was in de eerste plaats gebaseerd op het gecontroleerd onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Gecontroleerde inundatie vergde een ingenieus systeem van waterwerken, zoals sluizen, stuwen en kanalen, waarmee het noodzakelijke peil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd kon

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

worden. Er werden vele verschillende typen sluizen toegepast, afhankelijk van de plaats waar ze in het systeem functioneerden. Soms werden reeds bestaande scheepvaart-, uitwaterings- of keersluizen gebruikt, maar ook zijn er vele nieuwe gebouwd of bestaande (sterk) aangepast. Met de doortrekking van de Biltsestraatweg door het fort zijn drie betonnen duikers als verbindingen tussen de beide grachthelften gelegd om voldoende doorstroming voor inundaties (en bij sluiting van duikers 1 en 2) via 3 een gelijk waterpeil in de gracht) te houden. De duikers maakten deel uit van het lokale verdedigingssysteem en kende een militaire en een civiele functie. Duikers 1 en 2 - inundatieduikers - liggen ten westen van het fort; Duiker 3 ten oosten ervan. Duiker 1 - tussen het fort en Duiker 2 - is 'de opvolger' van een brug over de gracht rond een niet meer bestaand wachthuis. De drie duikers kenden een militaire en een civiele functie.

Omschrijving

INUNDATIEDUIKER 1 als onderdeel van de rond 1930 dwars door het fort geleide Biltsestraatweg. De duiker bestaat uit een gewapend betonnen constructie met twee lange en brede, afgeronde landhoofden (ca. 20 m breed en ca. 40 m lang, de weg kruisend) en een langgerekte, op de koppen afgeronde middenpijler met ter weerszijden een rechthoekige koker. De duiker omvat tevens een iets uitkragend wegdek en de hiertoe behorende ijzeren balustrades. De duiker vertoont grote gelijkens met duiker 2.

Waardering

INUNDATIEDUIKER 1 aan de westzijde van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde bebouwing en waterwerken, die gebaseerd zijn op het systeem van inundatie en accesverdediging (20ste eeuw).

Het betreft hier een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde, namelijk een militaire en civiele duiker van omstreeks 1930.

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het in samenhang met de aanleg van de door het fort getrokken Biltsestraatweg is gebouwd.

* Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat hoofdvorm, bouwkundige detaillering en verschillende onderdelen herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Versperring

Functie

Monumentnummer*: 532395

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8647

Abstede

C

7334

Abstede

C

8109

Abstede

C

8343

Abstede

C

8646

Abstede

C

7528

Abstede

C

8648

Abstede

C

8534

Abstede

C

8645

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Inundatieduiker 2.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

INUNDATIEDUIKER 2 ten westen van Fort De Bilt als essentieel onderdeel van het inundatiesysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de gracht van Fort De Bilt in het bijzonder. Het verdedigingssysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was in de eerste plaats gebaseerd op het gecontroleerd onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Gecontroleerde inundatie vergde een ingenieus systeem van waterwerken, zoals sluizen, stuwen en kanalen, waarmee het noodzakelijke peil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd kon

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

worden. Er werden vele verschillende typen sluzen toegepast, afhankelijk van de plaats waar ze in het systeem functioneerden. Soms werden reeds bestaande scheepvaart-, uitwaterings- of keersluizen gebruikt, maar ook zijn er vele nieuwe gebouwd of bestaande (sterk) aangepast. Met de doortrekking van de Biltsestraatweg door het fort zijn drie betonnen duikers als verbindingen tussen de beide grachthelften gelegd om voldoende doorstroming voor inundaties (en bij sluiting van duikers 1 en 2) via 3 een gelijk waterpeil in de gracht te houden. De duikers maakten deel uit van het lokale verdedigingssysteem en kende een militaire en een civiele functie. Duikers 1 en 2 - inundatieduikers - liggen ten westen van het fort; Duiker 3 ten oosten ervan. Duiker no. 2 aan de westzijde van het fort en ook iets westelijk van duiker no. 1 is de opvolger van een brug over de gracht die toegang gaf tot de totale fortaanleg en die deel uitmaakte van het lokale verdedigingssysteem. De drie duikers kenden een militaire en een civiele functie.

Omschrijving

INUNDATIEDUIKER 2 als onderdeel van de rond 1930 dwars door het fort geleide Biltsestraatweg. De duiker bestaat uit een gewapend betonnen constructie met twee lange en brede, afgeronde landhoofden en een langgerekte, op de koppen afgeronde middenpijler met één rechthoekige koker. De duiker is ca. 10 m breed en ca. 40 m lang, de weg kruisend. De duiker omvat tevens een iets uitkragend wegdek en de hiertoe behorende ijzeren balustrades. De duiker vertoont grote gelijkenis met duiker 1.

Waardering

INUNDATIEDUIKER 2 aan de westzijde van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde bebouwing en waterwerken, die gebaseerd zijn op het systeem van inundatie en accesverdediging (20ste eeuw).

Het betreft hier een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde, namelijk een militaire en civiele duiker van omstreeks 1930.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met de parallelle duiker no. 1.
- * Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het in samenhang met de aanleg van de door het fort getrokken Biltsestraatweg is gebouwd.
- * Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat hoofdvorm, bouwkundige detaillering en verschillende onderdelen herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Versperring

Functie

Monumentnummer*: 532396

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 15 juli 2016
Kadaster deel/nr: 67354/146

Complexnummer

532373

Complexnaam

NHW-Fort De Bilt

Woonplaats*

Utrecht

Gemeente*

Utrecht

Provincie*

Utrecht

Straat*

Biltsestraatweg

Nr*

160

Toev.*

Postcode*

3573 PS

Woonplaats*

Utrecht

Situering

Bij

Locatie

Kadastrale gemeente*

Abstede

Sectie*

C

Kad. object*

Appartement

Grondperceel

8645

Abstede

C

8646

Abstede

C

8109

Abstede

C

8343

Abstede

C

8647

Abstede

C

8534

Abstede

C

7528

Abstede

C

7334

Abstede

C

8648

Rijksmonumentomschrijving**

Cluster 38. Inundatieduiker 3.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

(INUNDATIE)DUIKER 3 ten oosten van Fort De Bilt als ondersteunend onderdeel van het inundatiesysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de gracht van Fort De Bilt in het bijzonder. Het verdedigingssysteem van de Nieuwe Hollandse Waterlinie was in de eerste plaats gebaseerd op het gecontroleerd onder water zetten van (grote) terreinoppervlakken. Gecontroleerde inundatie vergde een ingenieus systeem van waterwerken, zoals sluizen, stuwen en kanalen, waarmee het noodzakelijke peil snel en binnen nauwe grenzen gesteld en gehandhaafd kon

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

worden. Er werden vele verschillende typen sluizen toegepast, afhankelijk van de plaats waar ze in het systeem functioneerden. Soms werden reeds bestaande scheepvaart-, uitwaterings- of keersluizen gebruikt, maar ook zijn er vele nieuwe gebouwd of bestaande (sterk) aangepast. Met de doortrekking van de Biltsestraatweg door het fort zijn drie betonnen duikers als verbindingen tussen de beide grachthelften gelegd om voldoende doorstroming voor inundatie (en bij sluiting van duikers 1 en 2) via 3 een gelijk waterpeil in de gracht te houden. De duikers maakten deel uit van het lokale verdedigingssysteem en kende een militaire en een civiele functie. Duikers 1 en 2 - inundatieduikers - liggen ten westen van het fort; Duiker 3 ten oosten ervan. De drie duikers kenden een militaire en een civiele functie.

Omschrijving

(INUNDATIE)DUIKER 3 als onderdeel van de rond 1930 dwars door het fort geleide Biltsestraatweg. De duiker bestaat uit een gemetselde constructie met frontmuren en geknikte, hellende keermuren (ca. 4.40 meter breed). De duiker omvat één koker, samengesteld uit ovale rioolbuizen. De duiker heeft een lengte van ca. 40 meter, waarmee de weg wordt gekruist. De duiker is afsluitbaar door middel van een schuif.

Waardering

(INUNDATIE)DUIKER 3 aan de oostzijde van Fort De Bilt is van algemeen belang vanwege:

- * Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is gerealiseerd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar is versterkt en verbeterd.
- * Architectuurhistorische waarden, in het bijzonder als uiting van een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde bebouwing en waterwerken, die gebaseerd zijn op het systeem van inundatie en accesverdediging (20ste eeuw).

Het betreft hier een aan de militair-strategische bouwkunde gerelateerde uiting van historische waterbouwkunde, namelijk een militaire en civiele duiker van omstreeks 1930.

- * Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex en in het bijzonder met de duikers no. 1 en 2.
- * Het onderdeel is representatief (karakteristiek) omdat het in samenhang met de aanleg van de door het fort getrokken Biltsestraatweg is gebouwd.
- * Het onderdeel is tamelijk gaaf bewaard omdat hoofdvorm, bouwkundige detaillering en verschillende onderdelen herkenbaar zijn gebleven.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Versperring

Functie